

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Journal of Divinity Faculty of Recep Tayyip Erdogan University

e-ISSN: 2147-2823

RTEUIFD, June 2019, (15): 206-243

Kadının Mahremsiz Sefere Çıkması Hususunda Fikhî Bir Analiz

A Jurisprudential Analysis on Women's Travel without Mahram (Related Man)

Muhammed Hüsnu ÇİFTÇİ

Dr., Marmara Üni. İlahiyat Fak., Arap Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

PhD, Marmara Uni. Faculty of Theology, Department of Arabic Language and Rhetoric

Istanbul/Turkey

husnuc@hotmail.com

ORCID ID: www.orcid.org/0000-0001-7877-2113

Atf: Çiftçi, Muhammed Hüsnu. "Kadının Mahremsiz Sefere Çıkması Hususunda Fikhî Bir Analiz". *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15 (2019): 206-243.

Doi: <https://doi.org/10.32950/rteuifd.558489>

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 27 Nisan / April 2019

Kabul Tarihi / Accepted: 3 Haziran / June 2019

Yayın Tarihi / Published: 20 Haziran / June 2019

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran / June

Sayı / Issue: 15 **Sayfa / Pages:** 206-243

Plagiarism: This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software. <http://dergipark.org.tr/rteuifd>

Copyright © Published by Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi / Recep Tayyip Erdogan University, Faculty of Divinity, Rize, 53100 Turkey. All rights reserved

كادىنن ماهرلسز سفرة ٢ىكماشى هوسوسندا فكهى بر انالىز

Öz: Bu makalede kadının mahremsiz (gerek hac gerekse genel manada) sefere ٢ىكماشى meselesi ele alınıştır. Bu mesele tabi'in döneminden günümüze kadar güncelliğini muhafaza etmiştir. Konuyla ilgili rivayetlerin çoğunluğu kadının, mahremi olmadığı halde yolculuk yapamayacağı yönünde olmakla birlikte bazı âlimlerin bunu câiz gördüğü anlaşılmıştır. Bu çalışmamız hadis rivayetleri bağlamında ele alınmıştır ve iki görüşe ait delillerin özellikle hadis kriterleri düzleminde mukayese edilmesi imkanını sağlayacaktır. Çalışmamızda ayrıca konuyla ilgili mezheplerin görüş ve delillerinin tahliline de yer verilecektir. Teâruzu'l-edille gibi kavramsal usûl-i fıkıh tartışmaları yanı sıra Hanefî ve Şâfiî mezheplerinin istidlal ettiği akli ve nakli deliller, ilmi kriterler çerçevesinde analiz edilmeye çalışılacaktır. Özellikle seferlilik halinde emniyet şartının günümüzde ne ifade ettiği konusuna açıklık getirmesi bakımından bazı istatistikler zikredilecektir. Tüm bu değerlendirmeler neticesinde özellikle makalenin sonuç kısmında modern dönemde Müslüman bir kadının gerek üniversite eğitimi gerekse ticari gaye ile tek başına seyahat edip edemeyeceği konusu değerlendirilecektir. Sefer kavramının asıl mahiyetine vurgu yapılarak seferdeki emniyetin sadece iki havaalanı arasında geçen müddet olmadığı bilakis sefer müddetinin tamamı için geçerli olduğu vurgulanacaktır.

Anahtar Kelimeler: İslâm Hukuku, Kadın, Sefer, Mahrem, Teâruzu'l-edille, Hanefî Mezhebi, Şâfiî Mezhebi.

A Jurisprudential Analysis on Women's Travel without Mahram (Related Men)

Abstract: In this article, it was discussed a Muslim woman's travelling alone (in both senses: either in pilgrimage (hajj) or in general). This issue retains its importance from the time of first followers (tabi'in) to the present day. Most of the hadiths (narratives) on the subject relates that a woman is not allowed to travel without mahram (related men), while some hadiths allude to its permissibility. This study provided a detailed comparative examination of the two views in the context of hadith transmission, especially evaluating the criteria of hadith transmissions pertain to these two views. The study was analysed the opinions and evidence of the madhhabs (Islamic legal schools). In addition to the presentation of usuli discussions (tearuzu'l-adillah), the aqli (rational) and naqli (traditional) evidences of the Hanafi and Shafii madhhabs were analysed within the framework of scholarly criteria. Some statistics was mentioned to clarify what the stipulation of safety means today in case of travel. In the last part of the article, it was argued whether a Muslim woman is able to travel alone for university education or trade in the modern era. In the light of this evaluation, it was emphasized that the journey safety is a valid stipulation for the entire duration of the trip, not for the duration of the journey between the two airports.

Keywords: Islamic Law, Woman, Travel, Mahram (Related Men), Tearuzu'l-adillah (Conflict of evidences), Abū Ḥanīfa, Al-Shafī'i

التحليل الفقهي في سفر المرأة وحدها (بدون محرم)

ملخص: هذه المقالة تناقش مسألة سفر المرأة وحدها. لقد حافظ هذا الموضوع على حضوره منذ زمن التابعين إلى يومنا هذا. مع أن معظم الروايات المتعلقة بهذا الموضوع تتجه إلى أن المرأة لا يمكنها السفر بدون محرم لها، إلا أنه يفهم من بعض الروايات جوازه. ستوفر هذه الدراسة إمكانية مقارنة أدلة الرأيين بمعايير الحديث في سياق سرد الحديث. ستشمل دراستنا تحليل آراء المذاهب وأدلتها المتعلقة بهذا الموضوع. بالإضافة إلى المناقشات الاصطلاحية حول أصول الفقه مثل تعارض الأدلة، سوف يتم تحليل الأدلة المنطقية والتقليدية التي يستدل بها أصحاب المذاهبين: الحنفي والشافعي، في إطار المعايير العلمية. وعلى وجه الخصوص سيتم ذكر بعض الإحصاءات لتوضيح ما تعنيه متطلبات السلامة والأمن اليوم في حالة السفر. نتيجة لكل هذه التقييمات، خاصة في الجزء الأخير من المقال، تمت محاولة توضيح ما إذا كان بإمكان المرأة المسلمة السفر بمفردها من أجل التعليم الجامعي أو غرض التجارة في العصر الحديث. وقد تم التأكيد على طبيعة مفهوم السفر خاصة، وأن السلامة لا تقتصر على مدة السفر بين مطارين، بل مدة الرحلة بكاملها.

الكلمة المفتاحية: الفقه الإسلامي، المرأة، السفر، تعارض الأدلة، محرم للمذهب الحنفي، المذهب الشافعي

GİRİŞ

İslâm dini, temiz bir toplumun bekası için kadının iffet ve namusunu muhafaza etmeyi esas almıştır. Bu sebeple İslâm, zina başta olmak üzere birbirine yabancı kadın ve erkeğin zaruret dışı konuşma, tokalaşma, baş başa kalmasını (halvet) ve kadının vücudunu teşhir etmesini yasaklamıştır. Âlimlerin çoğunluğu, konuyla ilgili hadislere istinaden kadının tek başına sefere çıkmasını bu yasaklar kapsamında değerlendirirken bir kısmı bazı şartlar çerçevesinde câiz olabileceğini savunmuştur. Bu çalışmamızda kadının mahremsiz olarak hac farizasını ifa edip edemeyeceği ve mutlak manada sefere çıkıp çıkamayacağı konusundaki bu kadim tartışmayı yeniden fakat farklı bir boyutta incelemeye çalışacağız. Seferle ilgili mesafe¹ ve illet tartışmaları ise farklı platformlarda yeteri kadar tartışıldığından² bu meseleye girmeyeceğiz.

Sözlükte “yola çıkmak, mesafe almak” anlamına gelen sefer, fıkîh terimi olarak “(Üç gün üç gece gibi) belirli bir mesafeyi kat etmek üzere niyet ederek yola çıkmak” şeklinde tanımlanır.³ Kur’an-ı Kerim’de seferî olmanın en az müddeti ile kadının seferliliğinin keyfiyeti hususunda herhangi bir nas bulunmamakla birlikte hadis kaynaklarında oldukça farklı rivayetler yer almaktadır. Bu rivayetlerin bir kısmı kadının, mahremi olmaksızın “bir berîd (22 km)”, “bir gün”, “bir gece”, “iki gün, iki gece”, “üç gün”, “üç gece” veya “daha fazla” mesafeye gidemeyeceğini belirtirken diğer bir kısmı da herhangi bir zaman ifadesi veya sınırlamasına işaret etmeksizin böyle bir seferin yapılmasının uygun olmadığını ifade etmektedir. Bir rivayette ise kadının tek başına seyahat edebileceği ifade edilmektedir.⁴

Fakihlerin çoğunluğu bir kadının, yanında kocası, babası, erkek kardeşi, oğlu, amcası ve dayısı gibi mahremlerinden herhangi biri olmadan üç günlük bir mesafeye yolculuk yapmasının câiz olmadığı hususunda ittifak etmişlerdir. Ancak

¹ Halil İbrahim Acar, “Seferilikte Mesafe ve Zaman Kriteri İle İlgili Değerlendirmeler”, *Turkish Studies*, 12/20 (2017): 39-52.

² Faruk Beşer, *İslam’da Seferlilik ve Hükümleri* (İstanbul: İslami İlimler Vakfı (İsav), Ensar Neşriyat, 1997), 339 vd.

³ Cürcânî, Ebû'l-Hasen Seyyid Şerîf Ali b. Muhammed b. Ali, *et-Ta’rifât*, (Beyrut: Dâru kütübî'l-ilmîyye, 1983), 119; Kal’acî, Muhammed Revvâs, *Mu’cemu luğati'l-fukahâ*, (Beyrut: Dâru'n-nefâis, 1988), 245.

⁴ Aynî, Ebû Muhammed Bedreddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ, *Umdetü'l-kârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, (Kahire: İdâretü't-tbâatî'l-Müniriyye, ts.), 7: 264. Ayrıca ilerde “Hac İçin Mahremsiz Seyahati Câiz Görenler” başlığında zikredilecek görüşlere bakınız.

hac ve umre seyahatinin bu yasak kapsamına dahil olup olmadığı hususunda ihtilaflar mevcuttur.⁵

İlk olarak konuyla ilgili rivayetler değerlendirilecek daha sonra mezhep ve fakihlerin görüşleri takdim edilecektir. Bu bilgiler ışığında kadının tek başına veya kadın topluluğuyla birlikte seyahat edebileceğini savunanların delilleri gerek hadis kriterleri gerekse usûl açısından ele alınacaktır. Son olarak da kadının gerek mukîm gerekse sefer sırasında can ve ırz güvenliğini tehdit eden (taciz) vakıalarına dair bazı istatistik veriler ışığında genel bir değerlendirme yapılacaktır.

1. HADİSLERE GENEL BAKIŞ

Hadis kaynaklarında kadının seferi ile ilgili rivayetler genelde namazın kısaltılması (kasrı) ve hac bahisleri ile ilgili bablarda Ebû Hüreyre, İbn Ömer, Ebû Saîd el-Hudrî, İbn Abbâs ve Adıyy b. Hâtim gibi sahâbeden hadis nakilleri mevcuttur. Öncelikle bu rivayetleri ihtiva ettikleri zaman dilimlerine göre tasnif etmeye çalışalım.

1.1 Bir Berîd (22 km) Mesafe İfade Eden Rivayetler

Kaynaklarda yarım günde gidilen mesafe olarak tarif edilen ve "bir berîd"⁶ kavramı ile varit olan hadisler, Ebû Hüreyre (r.a) ve Saîd b. Ebû Saîd el-Makburî (r.a) tarafından -küçük lafız değişiklikleriyle birlikte- zikredilmiştir.

1.1.1 Ebû Dâvûd > Yûsuf b. Mûsâ > Cerîr > Süheyl > Saîd b. Ebî Saîd > Ebû Hüreyre'den şöyle nakletti: "*Allah'a ve âhîret gününe iman eden bir kadının, bir berîdlik mesafeye yolculuk yapması helâl değildir.*"⁷

1.1.2 Tahâvî > Ebû Ömer ed-Darîrî > Hammâd b. Seleme > Süheyl b. Ebî Sâlih > Saîd b. Ebû Saîd el-Makburî > Ebû Hüreyre'den şöyle nakletti: "*Bir kadın, yanında eşi veya mahremi olmaksızın bir berîdlik mesafeye yolculuk yapması!*"⁸

⁵ İbn Rüşd, *el-Beyân ve t-tahsîl*, thk. Muhammed Haccî, (Beyrut: Dâru'l-garbi'l-İslamî, 1986); 18: 228; Fahrettin Atar, "Sefer", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36: 294-298.

⁶ Nevevî, Ebû Zekerıyyâ Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref, *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, (Beyrut: Dâru'l-fikr, ts.), 4: 330; Azîmâbâdî, *Avnî'l-ma'bûd*, 2. Baskı (Medine: el-Mektebetü's-Selefiyye, 1968), 5: 153. 1 Berîd yaklaşık 12 mil = 4 fersah = 22.176 m.). Kal'acî, *Mu'cemu luğati'l-fukahâ*, 107.

⁷ Ebû Dâvûd, "Menâsik", 2 ; لا يحل لامرأة تؤمن بالله واليوم الآخر أن تسافر بریدا ; Benzer rivayet için bkz. İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed Büstî, *Sahîhü İbn Hibbân* (İbn Balaban, *el-İhsân fi takrîbi Sahîhi İbn Hibbân* ile birlikte), thk. Şuayb el-Arnaût, (Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1986), 6: 439.

⁸ Tahâvî, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, thk. Sadettin Ünal, (İstanbul: İsam yayınları, 1995), 1: 94; مُسَافِرَةٌ بَرِيدًا إِلَّا مَعَ ; لا زوج أو ذي محرم ; Ayrıca (رحم) kelimesinin ziyadesiyle bkz. *Şerhu Me'âni'l-âsâr*, thk. Muhammed Seyyid Câtülhak, (Kahire: Matbaatü'l-envârî'l-Muhammediyye, 1968). 2: 112.

1.1.3 Tahâvî > Abdülaziz b. Muhtar > Süheyl b. Ebî Sâlih > Saîd b. Ebî Saîd el-Makburî > Ebû Hüreyre'den şöyle nakletti: “Bir kadın, yanında mahremi olmaksızın bir berâdlik mesafeye yolculuk yapmasın!”⁹

1.2 Bir Günlük Mesafe İfade Eden Rivayetler

Bu başlık altında zikredilenler Ebû Hüreyre (r.a)'ın “bir gün ve bir gecelik” veya “bir günlük” -küçük lafız değişiklikleriyle birlikte- naklettiği hadislerden oluşmaktadır.

1.2.1 Buhârî > Adem b. İyâs > İbn Ebî Zî'b > Saîd el-Makburî > Ebû Hüreyre'den şöyle nakletti: “Allah'a ve âhiret gününe iman eden bir kadının, yanında kendisine nikâhı haram olan bir erkek bulunmadıkça, bir gün ve bir gecelik yola gitmesi helâl değildir.”¹⁰

1.2.2 Tahâvî > Hüseyin b. Nasr > Yezîd b. Hârûn > İbn Ebî Zî'b > Saîd el-Makburî > Ebû Hüreyre'den şöyle nakletti: “Allah'a ve âhiret gününe iman eden bir kadının, yanında kendisine nikâhı haram olan bir erkek bulunmadıkça, bir günlük yola gitmesi helâl değildir.”¹¹

1.2.3 Ebû Dâvûd > Abdullah b. Mesleme > Ebû Ca'fer en-Nüfeylî > Mâlik > Saîd b. Ebî Saîd el-Makburî > Ebû Hüreyre'den şöyle nakletti: “Allah'a ve âhiret gününe iman eden bir kadının, bir gün bir gecelik yola gitmesi helâl değildir.”¹²

Herhangi bir mahrem kaydı bulunmayan bu hadis, Müslim rivayetinde zaman dilimi (مسيرة ليوم) ve (مسيرة ليلة) terimiyle, Ebû Dâvûd rivayetinde ise (مسيرة ليلة) kelimesiyle nakledilmiştir.¹³

1.2.4 İbn Ebî Şeybe > Veki' > İbn Ebî Zî'b > Saîd el-Makburî > Ebû Hüreyre şöyle nakletti: “Bir kadın, yanında mahremi olmaksızın bir günlük yola gitmesin!”¹⁴

1.2.5 Tahâvî > Ebû Ümeyye > Ebû Nuaym > Şeybân b. Abdurrahman > Yahya b. Ebî Kesîr > Ebî Saîd > Ebû Hüreyre şöyle nakletti: “Bir kadının, yanında mahremi olmaksızın bir günlük ve üzeri mesafedeki yola gitmesi helâl değildir.”¹⁵

⁹ İbn Hibbân, 6: 439; Küçük lafız değişikliğiyle bkz. Tahâvî, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, 1: 94; لا تُسَافِرُ امْرَأَةٌ بَرِيدًا إِلَّا وَمَعَهَا ذُو مَحْرَمٍ عَلَيْهَا

¹⁰ Buhârî, “Taksîrû's salat”, 5; Müslim, “Hac”, 74 (421); لا يَحِلُّ لِامْرَأَةٍ تُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ أَنْ تُسَافِرَ مَسِيرَةَ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ لَيْسَ بِهَا ذُو مَحْرَمٍ عَلَيْهَا حُرْمَةً

¹¹ Tahâvî, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, 1: 94; لا يَحِلُّ لِامْرَأَةٍ تُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ أَنْ تُسَافِرَ يَوْمًا إِلَّا مَعَ ذِي مَحْرَمٍ

¹² Ebû Dâvûd, “Menâsik”, 2; لا يحل لامرأة تؤمن بالله واليوم الآخر أن تسافر يوما وليلة

¹³ Ebû Dâvûd, “Menâsik”, 2; İbn Hacer, İmam Buhârî'nin namazın kısaltılması konusunda bir günlük mesafeyi tercih ettiğini ifade eder. Bkz. Ebü'l-Fazl Şehâbeddîn Ahmed İbn Hacer el-Askalânî, *Fethü'l-bârî bi-şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, (Beyrut: Dâru'l-ma'rîfe, ts.), 3: 659.

¹⁴ İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed b. İbrâhîm, *el-Musannefi'l-ehâdis ve'l-âsâr*, nşr. Saîd Lehâm, (Beyrut: Dâru'l-fîkr, 1994), 4: 478.

¹⁵ Tahâvî, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, 1: 95; لا يَحِلُّ لِامْرَأَةٍ تُسَافِرُ يَوْمًا فَمَا فَوْقَهُ إِلَّا وَمَعَهَا ذُو حُرْمَةٍ

1.3 İki Günlük Mesafe İfade Eden Rivayetler

Bu başlık altında zikredilen rivayetler Ebû Saîd el-Hudrî (r.a)'ın ‐iki gün‐ veya ‐iki gecelik mesafe‐ şeklinde küçük lafız değişiklikleriyle naklettiği hadislerden oluşmaktadır.

1.3.1 Haccâc b. Minhâl > Şu'be > Abdulmelik > Kaza'a b. Yahya > Ebû Saîd el-Hudrî şöyle nakletti: ‐Hz. Peygamber'den dört şey işittim. Bunlar beni çok mutlu etti. ‐(Birincisi) kadının yanında mahremi olmaksızın iki günlük yola gitmesini yasakladı...‐¹⁶

1.3.2 Ebû Bekr > Saîd b. Âmir > Şu'be > Abdilmelik b. Umeyr > Ebû Saîd el-Hudrî şöyle nakletti: ‐Bir kadın, yanında eşi veya mahremi olmaksızın iki gecelik mesafeye yolculuk yapmasın!‐¹⁷

1.3.3 Ebû Yûsuf > Ebû Hanîfe > Abdulmelik > Kaza'a b. Yahya > Ebû Saîd el-Hudrî şöyle nakletti: ‐Bir kadın, yanında eşi veya mahremi olmaksızın iki günlük mesafeye yolculuk yapmasın!‐¹⁸

1.4 Üç Günlük Mesafe İfade Eden Rivayetler

Aşağıda zikredilen rivayetler İbn Ömer, Ebû Saîd el-Hudrî ve Ebû Hüreyre (r.a)'ın ‐üç gün‐ ‐üç gecelik mesafe‐ veya ‐daha fazla‐ şeklinde küçük lafız değişiklikleriyle naklettiği hadislerden oluşmaktadır.

1.4.1 Buhârî > Yahya > Ubeydullah > Nâfi' > İbn Ömer şöyle nakletti: ‐Kadın yanında mahremi (nikâhı haram olan biri) olmaksızın üç gün yolculuk yapmasın!‐¹⁹

Ebû Dâvûd, mezkûr hadisi (إلا ومعها ذو محرم) kaydıyla nakletmektedir.²⁰

1.4.2 Tahâvî > Ebû Ümeyye > Kubeysa b. Ukbe > Süfyân es-Sevrî > Abdullah b. Ömer > Nâfi' > İbn Ömer şöyle nakletti: ‐Kadının, yanında mahremi olmaksızın üç günlük bir yolculuğa çıkması helâl değildir.‐²¹

İbn Ömer'den gelen diğer rivayetlerde ise (مَسِيرَةَ ثَلَاثٍ لَيْالٍ), (مَسِيرَةَ ثَلَاثٍ نِجَالٍ), (فوق ثلاث), (ثلاثة) kaydı bulunmaktadır.²²

¹⁶ Buhârî, ‐Savm‐, 66; Müslim, ‐Hac‐, 74 (416); لا تُسَافِرُ الْمَرْأَةُ مَسِيرَةَ يَوْمَيْنِ إِلَّا وَمَعَهَا زَوْجُهَا أَوْ ذُو مَحْرَمٍ

¹⁷ Tahâvî, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, 1: 95; لا تُسَافِرُ الْمَرْأَةُ مَسِيرَةَ لَيْلَتَيْنِ إِلَّا مَعَ زَوْجٍ أَوْ ذِي مَحْرَمٍ

¹⁸ Ebû Yûsuf, Yakûb b. İbrâhim b. Habîb el-Ensârî el-Kûfî, *el-Asâr*, (Karaçi: Mektebetu dâri'l-ulûm, ts.) 1: 261; لا تُسَافِرُ الْمَرْأَةُ يَوْمَيْنِ إِلَّا مَعَ زَوْجٍ أَوْ ذِي مَحْرَمٍ

¹⁹ Buhârî, ‐Taksîrû's-salah‐, 5; لا تُسَافِرُ الْمَرْأَةُ ثَلَاثًا إِلَّا مَعَ ذِي مَحْرَمٍ ; küçük lafız değişikliği ile bkz. Müslim, ‐Hac‐, 74 (413)

²⁰ Ebû Dâvûd, ‐Menâsik‐ 2; Ebû Dâvûd ilgili yerde beş rivayete yer vermektedir. Bir günlük mesafe ile ilgili Ebû Hüreyre'den iki rivayete, üç günlük mesafe ile ilgili İbn Ömer ve Ebû Saîd'den birer rivayete yer vermektedir. Son rivayet ise İbn Ömer'den olup mesafe süresi zikredilmemektedir.

²¹ Tahâvî, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, 1: 95; لا يَجِلُّ لِامْرَأَةٍ أَنْ تُسَافِرَ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ إِلَّا مَعَ مَحْرَمٍ

²² Müslim, ‐Hac‐, 74 (413, 414, 415)

1.4.3 Ebû Bekr b. Ebî Şeybe > Ebû Rukeyb > İbn Muaviye > A'meş > Ebû Sâlih > Ebû Saîd el-Hudrî şöyle nakletti: “Bir kadın, yanında eşi, oğlu, erkek kardeşi veya mahremi olmaksızın üç günlük veya daha fazla mesafeye yolculuk yapmasın!”²³

1.4.4 Ebû Muaviye el-Mekfûf > A'meş > Ebû Sâlih > Saîd el-Hudrî şöyle nakletti “Allah’a ve âhiret gününe iman eden bir kadının beraberinde babası veya kocası veya erkek kardeşi yahut nikâhı haram olan biri olmaksızın üç gün veya daha fazla süren bir yolculuğa çıkması helâl değildir.”²⁴

1.4.5 İbn Ebî Dâvûd > Muhammed b. Minhâl > Yezîd b. Zürey’ > Ravh b. Heysem > Süheyl b. Heysem > Süheyl b. Ebî Sâlih > Ebû Hüreyre şöyle nakletti: “Kadının, yanında nikahı kendisine haram olan bir adam olmaksızın üç günlük bir yolculuğa çıkması helâl değildir.”²⁵

1.5 Zaman Kaydı Bulunmayan Rivayetler

Kaynaklarda belli bir mesafe ifade eden rivayetler yanında İbn Abbâs ve İbn Ömer (r.a) tarafından rivayet edilen ve herhangi bir zaman kaydı olmaksızın nakledilen hadisler yer almaktadır.

1.5.1 Buhârî > Ebû Nu'mân > Hammâd b. Yezîd > Amr > Ebû Ma'bed > İbn Abbâs şöyle nakletti: Hz. Peygamber: “Hiçbir kadın, beraberinde mahremi bulunmadıkça yolculuğa çıkmasın. Hiçbir erkek de mahremi olmayan kadınla baş başa kalmasın” buyurdu. Bu sırada bir adam²⁶: Ey Allah’ın Resûlü ben şu şu askerlerle gazveye çıkmak istiyorum. Fakat eşim de hac yapmak istiyor. (ne buyurursunuz) deyince, Hz Peygamber: “Eşinle beraber çık” buyurdu.”²⁷

1.5.2 İbn Hibbân > Hasan b. Süfyân > Muhammed b. Abdillâh b. Numeyr > Ubeydullah b. Ömer > Nâfi’ > İbn Ömer “Bir kadın, beraberinde mahremi bulunmadıkça yolculuğa çıkmasın!”²⁸

1.5.3 Bezzâr, İbn Abbâs’dan şöyle nakletti: “Kadın ancak mahremi ile beraber sefere çıkabilir.”²⁹

²³ Tahâvî, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, 1: 95; أَوْ أَخُوهَا، أَوْ ابْنَتُهَا، أَوْ مَعَهَا زَوْجُهَا، أَوْ ابْنَتُهَا، أَوْ أَخُوهَا، أَوْ دُو مَحْرَمٍ مِنْهَا.

²⁴ Şeybânî, *el-Hüccce alâ ehli'l-Medîne*, (Hay darâbâd: Alemü'l-küttüp, 1965), 1: 118; لا يحل لامرأة تؤمن بالله واليوم الآخر ان تسافر سفرا يكون ثلاثة ايام فصاعدا الا ومعها ابوها او زوجها او اخوها او ذو محرم منها Bazı kelime ziyadeleri ve taktim-tehiri ile bkz. Müslim, “Hac”, 74 (423); Ebû Dâvûd, “Menâsik”, 2

²⁵ Tahâvî, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, 1: 95; لا يحل لامرأة تسافر مسيرة ثلاثة أيام إلا مع رجل يحرم عليها نكاحه

²⁶ İbn Hacer hadisde zikredilen şahsın ve hanımının kim olduğunu bulamadığını bildirir. İbn Hacer, Ebül-Fazl Şehâbeddîn Ahmed İbn Hacer el-Askalânî, *Fethü'l-bârî bi-şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, thk. Abdülazîz b. Abdullâh b. Abdurrahmân b. Bâz, (Beyrut: Dâru'l-ma'rifet, ts.), 4: 77.

²⁷ Buhârî, “Cezâu's-sayd”, 26; Müslim “Hac”, 74 (413); Tirmizî, “Rada”, 15; İbn Mâce, “Menâsik” 7; Ahmed, “Müsned”, 1: 13, 19, 143; Tahâvî, *Şerhu Me'âni'l-âsâr*, 2: 112; لا تسافر المرأة إلا مع ذي محرم ولا يدخل عليها رجل إلا ومعها محرم. فقال رجل يا رسول الله إني أريد أن أخرج في جيش كذا وكذا وامراتي تريد الحج ؟ فقال (أخرج معها)

²⁸ İbn Hibbân, “Salat” 2729; لا تسافر المرأة إلا ومعها ذو محرم; Ayrıca bkz. Müslim, “Hac”, 74 (413); Tahâvî, *Şerhu Me'âni'l-âsâr*, 1: 112.

1.6 Mahremsiz Hac Yolculuğunun Cevazını İfade Eden Rivayet

Buhârî, Adıyy b. Hâtım'ın rivayet ettiği "Ben Resulullah (s.a)'m yanında iken bir adam geldi ve fakirlikten şikayet etti. Sonra başka biri daha gelerek (eşkiyalarca) yolun kesilmesinden şikâyet etti. (bana dönerek): "Ey Adıyy, sen Hîre³⁰ şehrini gördün mü?" O da: "Hayır görmedim, ancak duydum!" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber: "Eğer ömrün olursa göreceksin ki, devesine binen bir kadının Allah'tan başka hiç kimseden korkmadan Hîre'den yola çıkıp (Mekke'ye gelecek ve) Kabe'yi tavaf edeceğini mutlaka göreceksin...."³¹ mealindeki hadisi rivayet etmektedir.

1.7 Mahremsiz Hac Yasağını İfade Eden Rivayetler

İbn Ebî Şeybe, kadının mahremiyle seferi hususunda on üç rivayete yer vermektedir. Fakat özellikle bunlardan iki tanesi kadının mahremsiz haccını da menetmektedir.

1.7.1 Dârekutnî, İbn Abbâs'dan şöyle nakletti: "Kadın sakın mahremsiz hac yapmasın!"³²

Zeylaî, mezkûr hadisin aynı zamanda Ebû Usâme tarafından da rivayet edildiğini naklederken³³ İbn Hacer, Hanefî kaynaklarında zikredilen³⁴ ve bazılarınca³⁵ da zayıf addedilen bu rivayetin Dârekutnî'de sahih senetle zikredildiğini haber vermektedir.³⁶ Fakat İbn Hacer'in zikrettiği hadis metni ile Dârekutnî'deki metin arasında küçük lafız değişiklikleri bulunmaktadır.

1.7.2 İbn Ebî Şeybe, Hasan-ı Basrî'den şöyle nakletti: "Kadın ancak mahremi ile birlikte hac yapabilir"³⁷

²⁹ Bezzâr, Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdülhâlik el-Basrî, *el-Bahrü'z-zehhâr (Müsnedü'l-Bezzâr)* thk. Mahfûzurrahmân Zeynüllah, (Medine: Mektebetü'l-ulum ve'l-hikem, 1988), 11: 412 (5259); لا تسافر امرأة إلا مع ذي محرم

³⁰ Hîre (الحيرة), Irak'taki Küfe şehrinin 5 km güneyinde bir şehirdir. Küfe-Mekke arası ise takriben 1700 km'dir.

³¹ Buhârî, "Menâkib", 25; عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ قَالَ نَبَيْتَا أَنَا عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذْ أَتَاهُ رَجُلٌ فَشَكَا إِلَيْهِ الْفَاقَةَ ثُمَّ أَتَاهُ آخَرُ فَشَكَا إِلَيْهِ بِأَنَّ مَعْ ذِي مَحْرَمٍ قَطَعَ السَّبِيلَ فَقَالَ يَا عَدِيُّ هَلْ رَأَيْتَ الْحَيْرَةَ قُلْتَ لَمْ أَرَهَا وَقَدْ أُبَيِّتُ عَنْهَا قَالَ فَإِنْ طَالَتْ بِكَ حَيَاةٌ لَتَرَيَنَّ الطَّعِينَةَ تَرْتَجِلُ مِنَ الْحَيْرَةِ حَتَّى تَطُوفَ بِالْكَعْبَةِ لَا تُخَافُ أَحَدًا إِلَّا اللَّهَ قُلْتَ

³² Dârekutnî, *es-Sünen*, thk. Şuayb Arnaut, (Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 2004), 3: 227; لا تُحْجِجَنَّ امْرَأَةً إِلَّا وَمَعَهَا ذُو مُحْرَمٍ

³³ Zeylaî, Ebû Muhammed Cemâleddîn Abdullâh b. Yûsuf b. Muhammed, *Nasbu'r-râye li-ehâdîsi'l-Hidâye*, (b.y: el-Mektebetü'l-İslâmiyye, 1973), 3: 10.

³⁴ Merğînânî, Ebü'l-Hasan Burhâneddîn Ali b. Ebî Bekr, *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübtedî*, thk. Muhammed Muhammed Tâmir, (Kahire: Dârü's-selâm, 2000), 1: 339.

³⁵ Sadruddîn İbn Ebî'l-İzz, Ebü'l-Hasen Sadruddîn Ali b. Alâeddîn Ali b. Muhammed, *et-Tenbîh alâ müşkilâti'l-Hidâye*, thk. Abdülhakîm b. Muhammed Şâkir, (Riyad: Mektebetü'r-rüşd, 2003), 3: 985.

³⁶ İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şehâbeddîn Ahmed İbn Hacer el-Askalânî, *ed-Dirâye fi tahrîci ehâdîsi'l-Hidâye*, (Beyrut: Dârü'l-ma'rife, ts.), 3: 4; لا تحج امرأة إلا ومعها محرم

³⁷ İbn Ebî Şeybe, *Musamef*, 4: 477; لا تُحْجِجِ الْمَرْأَةَ إِلَّا مَعَ ذِي مُحْرَمٍ

1.7.3 İbn Ebî Şeybe, Tâvus b. Keysân'dan³⁸ şöyle nakletti: “Kadın ancak kocası veya mahremiyle birlikte hacca gidebilir.”³⁹

1.7.4 Taberânî, Ebî Ümâme el-Bâhilî'den rivayet ettiğine göre “...Müslüman hanımın yanında eşi veya mahremi olmaksızın hac yapması helal değildir.”⁴⁰

İbn Hacer, Taberânî'nin bu hadisi merfu olarak zikrettiğini belirtir.⁴¹

2. MEZHEPLERİN GÖRÜŞLERİ

Fakihlerin çoğunluğu bir hanımın, yanında kocası, babası, erkek kardeşi, oğlu, amcası ve dayısı gibi mahremlerinden herhangi biri olmadan üç günlük bir mesafeye yolculuk yapmasının câiz olmayacağı hususunda ittifak etmekle birlikte hac ve umre seyahatinin bu yasak kapsamına girip girmediği hususunda ihtilaf etmişlerdir.⁴²

İbn Hacer, İbnü'l-Münzir'in bu konuda yaklaşık yirmi farklı görüş naklettiğini belirtmektedir.⁴³ Aynî, bu konudaki görüşleri beş kısımda özetlerken⁴⁴ biz mezhep görüşlerini esas alacak şekilde altı farklı görüşü iki grupta takdim etmeyi uygun gördük.

2.1 Hac İçin Mahremsiz Seyahati Câiz Görenler

Şâfiî⁴⁵ ve Mâlikî⁴⁶ mezhebinde hâkim ve tercih edilen görüşe göre kadının eşi veya mahremlerinden herhangi biri olmaması halinde dahi farz veya nezir/adak haccının zimmetinden düşmeyeceği, dolayısıyla üç günlük bir mesafeye sefere

³⁸ Tâvus b. Keysân (v. 106), h. 33'de Yemen'de doğdu daha sonra Mekke ve Medine'ye seyahatlerde bulundu. Elli kadar sahabeye mülaki olan Tâvus, en fazla İbn Abbas ile beraber olmuş, onun seçkin talebeleri arasına girmiştir. (Abdullah Kahraman, “Tâvus b. Keysân”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40: 185-186.

³⁹ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, 4: 477. ; لا تُحج المرأة إلا ومع زوجها أو ذي محرم .

⁴⁰ Taberânî, Ebü'l-Kasım Süleyman b. Ahmed, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, thk. Hamdi Abdülmecid Selefî, 2. Baskı (Beyrut: Dâru İhyâ'it-Türâsî'l-Arabî, 1985), 8: 261 (8016); لا تحل لامرأة مسلمة أن تحج إلا مع زوج أو ذي محرم.

⁴¹ İbn Hacer, *ed-Dirâye*, 2: 4.

⁴² Fahrettin Atar, “Sefer”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 36: 294-298.

⁴³ İbn Hacer, *Fethü'l-bârî*, 2: 566.

⁴⁴ Aynî, *Umdetü'l-kârî*, 7: 264.

⁴⁵ İmam Şâfiî'nin kavli-i cedidinde umreyi de farz gördüğü haber verilmektedir. Bkz. Mâverdî, Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habîb, *el-Hâvi'l-kebîr Şerhu Muhtasari'l-Müzenî*, thk. Ali Muhammed Muavviz, (Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, 1994), 11:265; وَقَالَ الشَّافِعِيُّ: إِنْ كَانَ الْحَجُّ فَرْضًا لَمْ يَكُنِ الْمَحْرَمُ فِيهِ شَرْطًا 11:265; وَإِذَا كَانَ الطَّرِيقُ أَمْنًا ، وَإِذَا كَانَ تَطَوُّعًا لَمْ تَخْرُجْ إِلَّا مَعَ ذِي مَحْرَمٍ لِأَقْرَبِيهِمَا فِي الْغَرَضِ Kaffâl eş-Şâfiî, *Hilyetü'l-ulemâ*, thk. Yasin Ahmed İbrâhim Deradeke, (Ammân: Mektebetü'r-Risâletü'l-Hadise, 1988), 3: 230; Nevevî, *Şerhu'l-Müslim*, thk. Rıdvân Câmî (Kahire Rıdvân, Müessesetü'l-muhtâr, 2001), 9: 106.

⁴⁶ Desûkî, Şemseddîn Muhammed b. Ahmed b. Arafe, *Hâşiyetü'd-Desûkî alâ şerhi'l-kebîr*, (b.y: Dâru'l-Fikr, ts., 2: 9; لَوْ قَالَتْ إِنْ فَعَلْتُ كَذَا فَعَلَيْ الْحَجِّ وَفَعَلْتُ ذَلِكَ الْأَمْرَ فَيَجُوزُ لَهَا أَنْ تُسَافِرَ فِيهَا نَكْرًا مَعَ الرَّفْقَةِ الْمَأْمُونَةِ إِنْ غَبِثَ الْمَحْرَمَ حَقِيقَةً 2: 9; أَوْ حُكْمًا مُبْتَدَأً بِهَا مِنْهَا يَتِيءُ بِهَا فِي الْحَجِّ وَالْحَقِيقَةِ 2: 106); İbn Rüşd (el-Hafîd), Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kurtubî, *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid*, thk. Abdülmecid Tu'me Halebî, (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1997), 2: 106.

çıkması câizdir.⁴⁷ Bazıları ise iki kadının, hatta tam bir emniyet halinde bir kadının bile bu farzı eda edebileceğini söylerken⁴⁸ diğer bazıları da –mercu (tercih edilmeyen) bir kavle göre- mahremsiz fakat güvenilir (sika) kadınların nafile hac, ticaret ve ziyaret amacıyla sefere çıkabileceğini savunmaktadır.⁴⁹ Bu iki mezheb imamı, kadının mahremsiz sefere çıkmasını yasaklayan hadislerde hacca⁵⁰ dair herhangi bir nehiy zikredilmediğini, dolayısıyla bu rivayetlerin hac ile ilgili âyetlerin (el-Âl-i İmrân, 3/97; (وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا); el-Bakara, 2/196.) umum manasını tahsis edemeyeceğini ve dolayısıyla yasağın farz olmayan yolculuk bağlamında değerlendirilmesi gerektiğini savunurlar.⁵¹ Evzaî ve Leys b. Sa'd gibi âlimler de aynı kanaati paylaşmaktadır.⁵²

2.2 Hac İçin Mahremsiz Seyahati Câiz Görmeyenler

Hanefî⁵³ ve Hanbelî⁵⁴ mezhebine göre hür bir kadının eşi, oğlu, kardeşi gibi mahremlerinden herhangi biri olmaksızın -hac ve umre de dahil- üç günlük bir mesafeye çıkması câiz değildir.⁵⁵ Süfyân es-Sevrî, A'meş ve Hasan b. Hayy de Hanefîlerle aynı kanaati paylaşmaktadır.⁵⁶

Mübârekfûrî, kadının üç günlük yoldan menedilmesinin iki ve daha azından menedilmediğini göstermeyeceğini, korkunun hakim ve müslümanların güçsüz

⁴⁷ Kaffâl eş-Şâî, *Hilyetü'l-ulemâ*, 3: 238; Bâcî, Ebül-Velîd Süleymân b. Halef, *el-Müntekâ*, (Kahire: Dâru'l-fikri'l-Arabî, 1913), 3: 82.

⁴⁸ Kaffâl, bu görüşü Şâî'nin Iraklı kadim kavli râvilerinden el-Kerâbisî (v. 248/862)'den nakletmektedir. *Hilyetü'l-ulemâ*, 3: 238; Ömer Karadâğî, *el-Menhelü-nehhâ fi ihtilâfi'l-eşyâh*, (Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 2007), 150.

⁴⁹ Nevevî, *şerhu'l-Müslim*, 9: 106; Zeydan, Abdülkerim, *el-Mufasssal fi ahkâmi'l-mer'e ve'l-beyti'l-müslim fi'ş-şeria ti'l-İslâmiyye*, (Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1992-1993), 2: 166.

⁵⁰ Şâî mezhebinde umrenin farziyeti hususunda İmam Şâî'den cedîd ve kadim olmak üzere iki görüş nakledilir. Kavli-i cedîde göre umre de farzdır. Ahmed b. Hanbel ve Sevrî de aynı kanaati paylaşır. Kavli-i kadime göre ise müekked sünnettir. İmam Ebû Hanîfe ve Mâlik de aynı kanaatte dir. Kaffâl eş-Şâî, *Hilyetü'l-ulemâ*, 3: 230.

⁵¹ Sadruddîn İbn Ebi'l-İzz, *et-Tenbîh*, 5: 808. Sadruddîn İbn Ebi'l-İzz, kadın cariye de olsa tek başına seyahatinin can ve ırzının tehlike oluşturacağı görüşündedir. Nitekim mezkûr *el-Hidaye* şerhinde Merğînânî'nin cariye tek başına seyahat edebilir (ولا بأس ان تسافر الأمة) şeklindeki ifadesinin yerinde olmadığını zira nice cariyelerin hürlerden güzel olduğunu ve sefere tek çıkmasının fitne olacağını belirterek itiraz eder.

⁵² Aynî, *Umdetü'l-kârî*, 7: 264.

⁵³ Tahavî, *Şerhu Me'âni'l-âsâr*, 2: 116; *Muhtasarü İhtilâfi'l-ulemâ*, thk. Abdullâh Nezîr Ahmed, (Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1995), 1: 57; Serahsî, *Şerhu's-Siyeri'l-kebir*, thk. Abdülaziz Ahmed (Kahire: Câmiatü'd-Düvelî'l-Arabiyye, 1971), 4: 2456

⁵⁴ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, thk. Abdullâh b. Abdülmuhsin Türkî, vd., 2. Baskı (Kahire: Heclir lî't-Tıbaa ve'n-neşr, 1992) 5: 31-32.

⁵⁵ Zeydan, Abdülkerim, *el-Mufasssal*, 2: 166; Zuhaylî, Vehbe, *el-Fikhu'l-İslâmî ve edilletüh*, (Dimaşk: Dâru'l-fikr, 1997), 3: 2083-2084.

⁵⁶ Tahavî, *Muhtasarü İhtilâfi'l-ulemâ*, 2: 57, 58; Aynî, *Umdetü'l-kârî*, 7: 264; Davut Yaylalı, *Seferilik ve Hükkümleri*, (İstanbul: İsav Yayınları, 1997), 266.

olduğu ilk dönemlerde kadınların sadece bir konaklık mesafelerden menedildiğini daha sonra emniyetin artmasıyla doğru orantılı olarak bu müddetin arttırıldığını belirtmektedir.⁵⁷ Bu sebeple Hanefîlerin, İbn Ömer'den gelen sadece üç günlük mesafe ile ilgili rivayetleri tercih ettiği bildirilmektedir.⁵⁸

Ebû Hanîfe ve Ebû Yûsuf'tan gelen bir diğer rivayete göre ise kadının bir günlük yola gitmesi (tahrimen) mekruhtur.⁵⁹ İbn Abidîn, *Şerhu'l-Lübâb'a* atıfta bulunarak zamanın bozulması sebebiyle fetvanın da bu doğrultuda olması gerektiğini belirtir. Bunun yanı sıra yol güvenliği ve hadislerdeki zaman sınırlaması arasında bir bağ kurarak, İbn Abidîn kadının mahremsiz bir günlük yolculuğunu meneden ve sahiheynde zikredilen rivayetlerin bunu teyit ettiğini ifade eder.⁶⁰

Bu görüş sahipleri “*Allaha ve ahiret gününe iman eden bir kadının yanında kocası veya mahremi bulunmaksızın üç gün üç geceden fazla yolculuğa çıkması helal değildir.*”⁶¹ ve “*Sahabeden bir adam (kalktı) ve ben şu savaşa katılmak istiyorum. Eşim hacca gitmek istiyor deyince Hz. Peygamber: onunla birlikte çık! Ondan ayrılma!*” dedi.”⁶² mealindeki benzer hadisleri esas almaktadır.

Fakat Hanefîler, dârülharpte müslüman olup da mahremi bulunmayan bir kadının can güvenliği sebebiyle tek başına dârüislâma seyahat etmesini zaruret dairesinde câiz görmektedirler.⁶³ Bu yasağa rağmen hacca giden kadının, -günahkar olmakla beraber- haccını geçerli sayarlar.⁶⁴

Kûfe ekolünden İbrahim en-Nehaî, Şa'bi ve Tâvûs ise mesafenin kısa veya uzunluğuna bakmaksızın kadının mahremsiz yolculuğunu câiz görmezken⁶⁵ Atâ b. Ebî Rebâh, Saîd b. Keysân ve bir kısım Zâhirîler “*Hiçbir kadın, yanında kocası veya*

⁵⁷ Tehânevî, Zafer Ahmed, *İ'lâ ü's-sünen*, (Karaçi: İdâretü'l-Kur'ân ve'l-ulûmi'l-İslâmiyye, 1415); 10: 10.

⁵⁸ Cessâs, Ebû Bekr Muhammed b. Ali er-Râzî, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, (Beyrut: Dâru'l-fikr, 1993), 1: 245; وَأَخْبَرُ ابْنَ عُمَرَ لَا اخْتِلَافَ فِيهَا، فَهِيَ ثَابِتَةٌ فِيهَا ذِكْرُ الثَّلَاثِ، وَلَوْ اثْبَتْنَا ذِكْرَ أَخْبَارِ أَبِي سَعِيدٍ وَأَبِي هُرَيْرَةَ عَلَى اخْتِلَافِهَا لَكَانَ أَكْثَرَ أَحْوَالِهَا أَنْ تَنْصَادَ، وَتَسْفُطَ كَأَنَّهَا لَمْ تُرَدِّ، وَتَبْقَى لَنَا أَخْبَارُ ابْنِ عُمَرَ فِي اعْتِبَارِ الثَّلَاثِ مِنْ غَيْرِ مُعَارَضٍ. Aynî, *Umdetü'l-kârî*, 7: 264.

⁵⁹ Ali el-Kârî, Ebü'l-Hasen Nuruddîn Ali b. Sultan Muhammed, *Fethü bâbi'l-inâye bi şerhi'n-Nukâye*, nşr. Muhammed Nizâr Temîm, (Beyrut: Dâru'l-Erkâm b. ebi'l-Erkâm, 1997), 1: 605.

⁶⁰ İbn Âbidîn, Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdülazîz ed-Dimaşkî, *Reddü'l-muhtâr ale'd-Dürri'l-muhtâr şerhi Tenvirî'l-ebşâr*, (İstanbul: Kahraman yay., 1984), 2: 464-465; وحدها مسيرة يوم واحد وينبغي أن يكون الفتوى عليه لفساد الزمان شرح اللباب ويؤيده حديث الصحيحين وروي عن أبي حنيفة وأبي يوسف كراهة خروجها؛

⁶¹ Serahsî, *el-Mebsût*, 4: 111; لا يحل لامرأة تؤمن بالله واليوم الآخر أن تسافر فوق ثلاثة أيام ولياليها إلا ومعها زوجها أو ذو رحم محرم ; منها

⁶² Serahsî, *el-Mebsût*, 4: 111; فقام رجل فقال إني أريد الخروج في غزوة كذا وإن امرأتي تريد الحج فماذا أصنع فقال أخرج معها لا تفارقها؛ küçük lafız değişiklikleriyle beraber bkz. Buhârî, “Kitabu cezaî's-sayd”, 26

⁶³ Serahsî, *el-Mebsût*, 4: 111.

⁶⁴ Selâhaddîn Atiyye es-Seb'âvî, *el-Vecîz li fikhî'l-hac ve umre*, (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2015), 112.

⁶⁵ Aynî, *Umdetü'l-kârî*, 7: 264, 10: 224.

mahremlerinden biri olmadıkça bir berîdlik (yarım günlük) mesafeye yolculuk yapmasın”⁶⁶ şeklinde rivayet edilen hadisle istidlal ederek bir berîdden fazla mesafeye kadının mahremsiz yolculuğunun câiz olmayacağını söyler.⁶⁷ Fukahadan Hasan-ı Basrî, Zührî ve Katâde ise Ebû Saîd el-Hudrî'nin⁶⁸ rivayet ettiği hadisi esas alarak mahremsiz kadının ancak iki gece yolculuk yapabileceğini söylemişlerdir.⁶⁹

3. DELİLLERİN VE GÖRÜŞLERİN TAHLİLİ

Bu kısımda kadının mutlak manada mahremsiz seferliliği hususunda mezkur rivayet ve görüşler tahlil edilirken gerek Hanefî gerekse Şâfiîler'e yönelik bazı tenkitlere atıfta bulunularak değerlendirme yapılacaktır.

3.1 Abdullah b. Ömer Rivayeti (Şâfiî Delili)

İmam Şâfiî, mahremi olmayan kadının güvenilir (sika) kadın topluluğuyla ancak farz olan hac seferine çıkabileceği görüşünü savunurken⁷⁰ haccın farziyetiyle ilgili “وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حُجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا” “Gücünü yeten kimselerin bir yolunu bularak Beytullahı ziyaret etmesi, Allah'ın insanlar üzerindeki hakkıdır.” (Ali İmran, 3/97) âyetinde geçen (سَبِيلًا) kelimesinin tefsiriyle istidlalde bulunmaktadır.

Bu ayetle ilgili açıklamasında İmam Şâfiî, İbn Ömer (r.a)'in rivayet ettiği “Mezkûr âyet indiğinde bir adam kalktı ve âyette geçen sebîl nedir yâ Resûlellah? dedi. O da: Binek ve azıktır (الرَّأْدُ وَالرَّاحِلَةُ)، buyurdu.”⁷¹ hadisine işaret ederek Hz. Peygamber tarafından izah edilen “sebîl” kelimesinin mezkûr âyeti tahsis ettiğini dolayısıyla mahremi olmayan bir kadının güvenilir bir kadın veya birden fazla kadın topluluğu nezaretinde farz olan hac yolculuğuna çıkabileceğini savunur.⁷² Yukarıda bahsedilen bu hadis, bazı muhaddisler tarafından cerh ve ta'dil kriterlerine tabi tutulmuş, bu noktalardan bazı eleştirilere maruz kalmıştır. Hadisin sıhhatine yönelik bu eleştirileri aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür.

Zeylaî, mezkûr hadisin İbn Ömer, Enes b. Mâlik, Hz. Aişe, İbn Abbâs, İbn Mes'ûd, Câbir b. Abdullah, Abdullah b. Amr b. el-As tariki ile geldiğini, bunlardan

⁶⁶ Aynî, *Umdetü'l-kârî*, 7: 264; İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed, *Zâdû'l-mead*, thk. Şuayb Arnaut, (Kuveyt: Müessesetü'r-risâle, 1987), 2: 451. (كان ينهى المرأة أن تسافر بغير محرم ، ولو مسافة يريد)

⁶⁷ Kamil Miras, *Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, 4. Baskı (Ankara: DİB, 1978), 3: 380.

⁶⁸ Müslim, “Hac”, 74 (416)

⁶⁹ Aynî, *Umdetü'l-kârî*, 7: 264.

⁷⁰ İbn Hacer, *el-Mecmû'*, 7: 342.

⁷¹ Dârekutnî, *es-Sünen*, thk. Şuayb Arnaut, (Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 2004), 3: 216; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebir Şerhu Muhtasarı'l-Müzenî*, 4: 9.

⁷² Şâfiî, Ebû Abdullah Muhammed b. İdrîs b. Abbâs, *el-Ümm*, thk. Ali Muhammed vd., (Beyrut: Dâru İhyâ'it-türâsî'l-Arabî, 2001), 2: 448; “قَالَ الشَّافِعِيُّ وَإِذَا كَانَ فِيمَا يَرُوي عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا يُدُلُّ عَلَى أَنَّ السَّبِيلَ الرَّأْدُ: 2: 448; وَالرَّاحِلَةُ وَكَانَتْ الْمَرْأَةُ تُجِدُهُمَا وَكَانَتْ مَعَ ثِقَةٍ مِنَ النِّسَاءِ فِي طَرِيقِ مَأْهُولَةٍ أَمِنَةٍ فِيمَا مَعَّنَ عَلَيْهِ الْحَجُّ عِنْدِي وَاللَّهُ أَعْلَمُ

İbn Ömer hadisinin Tirmizî, İbn Mâce, Dârekutnî ve Beyhakî tarafından nakledildiğini Tirmizî'nin "garip", diğer muhaddislerin ise "zayıf" kabul ettiğini ifade eder.⁷³ **Enes b. Mâlik** rivayetinin Hâkim'in *el-Müstedrek*'inde "sahih" senetle geldiğini belirtirken **Hz. Aişe** rivayetinin cerhedildiğini vurgular.⁷⁴ **İbn Abbâs** hadisinin İbn Mâce ve Dârekutnî'de zikredildiğini, Ebû Hâtim'in buna "muztarib (çelişkili), Dârekutnî'nin ise iki râvisi sebebiyle zayıf saydığını belirtir. **Câbir b. Abdullah, İbn Mes'ûd ve Amr b. As** rivayetlerinin ise senet zincirindeki bazı râvilerin râvi kriterlerine uygun olmadığı gerekçesiyle zayıf kabul edildiği nakledilmiştir. Kısaca Zeylaî, Dârekutnî'nin Câbir b. Abdullah, Enes b. Mâlik, Amr b. As, İbn Mes'ûd ve Hz. Aişe tariki ile rivayet edilen hadislerin delil getirilemeyecek derecede zayıf olduğunu belirtmektedir.⁷⁵

Zeylaî'nin naklettiklerinin dışındaki diğer muhaddislerden İbn Ebî Hâtim, *el-İlel*'de râvilerden Saîd b. Sellâm sebebiyle hadisin batıl olduğunu ifade ederken⁷⁶ Buhârî, onun hadis uydurmakla anıldığını,⁷⁷ İbn Hibbân ise hadisi kabul edilmeyen (münkerü'l-hadis) olduğunu söyler.⁷⁸ Zehebî, Ahmed b. Hanbel'in onu yalancılık, Nesâî ve diğerlerinin zayıflıkla nitelediklerini nakleder.⁷⁹ İbn Hacer ise, Ahmed b. Hanbel ve Nesâî'ye atfen râvilerden İbrahim b. Yezîd el-Hûzî'nin metrûku'l-hadis olduğunu naklederken⁸⁰ Şâfiîlerden ileri gelen bazı âlimlerin de mezhep içindeki itirazlarına rastlanmaktadır.

Mesela Hattâbî⁸¹ râvilerinden İbrahim b. Yezîd el-Hûzî'nin "metrûku'l-hadis" olup hadisin de mürsel derecesinde kaldığını, mürsel hadisin ise İmam Şâfiî nezdinde delil olamayacağını, ayrıca onun kadının tek başına sefere çıkmasına

⁷³ Zeylaî, *Nasbu'r-râye*, 3: 7-8.

⁷⁴ Zeylaî, *Nasbu'r-râye*, 3: 9.

⁷⁵ Zeylaî, *Nasbu'r-râye*, 3: 10; İbn Hacer, *Telhisü'l-habîr*, thk. Adil Ahmed Abdülmevcud, vd., (Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, 1998), 2: 485.

⁷⁶ İbn Ebî Hâtim, Muhammed Abdurrahman b. Muhammed b. İdris, *el-İlel*, (Riyad: y.y., 2006), 3: 307; قال هذا حديث باطل

⁷⁷ Buhârî, *Târîhu's-sağîr*, (Halep: Dâru'l-v'a'y, 1977), 2: 343.

⁷⁸ Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed Büstî, *Kitâbü'l-Mecrûhîn mine'l-muhaddisîn*, thk. Hamdi b. Abdülmecîd, (Riyad: Dâru's-sumey'î, 2000), 1: 404.

⁷⁹ Zehebî, Ebû Abdullah Şemseddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân, *Mîzânü'l-i'tidâl fi nakdi'r-ricâl* (thk. Ali Muhammed Muavvad), (Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, 1995), 3: 206.

⁸⁰ İbn Hacer, *Telhisü'l-habîr*, 2: 482-485.

⁸¹ Ebû Süleymân Hamd b. Muhammed el-Hattâbî el-Büsî (v. 388/998), Horasan bölgesinin önde gelen Şâfiî fakihî Muhammed b. Ali el-Kaffâl eş-Şâşî'den fıkhî dersi almıştır. Hattâbî, o dönemdeki mezhep taassubunun dışında kalarak mezhepleri değerlendirmede sahih sünnete uygunluğu esas almış ve Şâfiî'nin vücuttan kan çıkmasıyla abdestin bozulmayacağı, kadınların yanında mahremi bulunmadan hacc'a gidebileceği, ziynet eşyalarından zekât alınmayacağı gibi bazı içtihatlarını tenkit etmiştir. Salih Karacabey, "Hattâbî", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16: 489-491.

müsaade etmesinin bu konudaki rivayetlere ters düştüğünü, bunun da itaatten ibaret olan haccı masiyete dönüştürdüğünü söyler.⁸²

Yine Şâfiî mezhebinden İbnü'l-Münzir⁸³ bir grup âlimin, sarih hadisleri göz ardı ederek mubah olmayan bir şeyi câiz kılabilmek için her hangi bir delile dayanmayan şartlar ileri sürdüklerini özellikle İmam Şâfiî'nin mahremi olmayan bir kadının müslüman hür bir kadınla, Mâlik'in kadın topluluğuyla, Evzaî'nin güvenilir bir toplulukla, İbn Sîrin'in güvenilir bir erkekle yola çıkabileceğine dair fetvalarının herhangi bir dayanağının olmadığını söyleyerek tenkit etmiştir.⁸⁴ Musannif, *el-İknâ'* adlı eserinde de mahremi olmayan bir kadından haccın farzietinin düşeceğini ifade etmektedir.⁸⁵

Benzer şekilde, Şâfiî mezhebinden Kaffâl eş-Şâî (v. 417/1026)⁸⁶ kadının hiçbir surette mahremsiz sefere çıkamayacağını, hatta hacca gidecek topluluktaki kadınların her birinin mahremiyle birlikte sefere çıkması gerektiğini belirtmiş ve İmam Şâfiî'nin "(Tek başına) bir erkeğin, mahremi olmayan kadına namaz kıldırmasının câiz olmayacağı" yönündeki fetvasına atıfta bulunarak kendi görüşünü desteklemiştir.⁸⁷ Bu konuda İbnü'l-Münzir, en sahih rivayetin Hasan-ı Basrî (v. 110/728) tarihiyle gelen mürsel bir hadis olduğunu bildirirken⁸⁸ muasır muhaddislerden Şuayb Arnaut (v. 1437/2016), Dârekutnî'deki ilgili hadisin farklı tariklerine yaptığı tahkiklerde yaklaşık on dört hadisin pek çoğunun zayıf olduğu neticesine varmaktadır.⁸⁹

Muhaddis ve Şâfiî fakihlerinden Beyhakî (v. 458/1066) ise ilgili rivayetlerde asıl vurgulanmak istenen şeyin, kısa veya uzun mesafeli yolculukta mahrem

⁸² Hattâbî, Ebû Süleymân Hamd b. Muhammed, *Me'âlimü's-sünen şerhu Sünen-i Ebî Dâvûd*, (Beirut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1991), 2: 124-125.

⁸³ Ebû Bekr Muhammed b. İbrâhîm b. el-Münzir en-Nîsâbûrî (v. 318/930). Süyûtî, Sübkî ve Zehebî gibi âlimler tarafından mutlak müçtehit olduğu belirtilen İbnü'l-Münzir, Şâfiî'nin usûlünü kullandığı için bu mezhep mensupları içinde sayılmış ve biyografik kaynaklarında yer almıştır. Cengiz Kallek, "İbnü'l-Münzir en-Nîsâbûrî", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 21: 158-159.

⁸⁴ İbnü'l-Münzir, Muhammed b. İbrahim en-Nisaburî, *el-İşrâf alâ mezhebi'l-ulemâ*, (Mekke: el-Mektebetü't-Ticariyye, ts.), 3: 176; Tehânevî, *İlaü's-sünen*, 10: 16.

⁸⁵ İbnü'l-Münzir, *el-İknâ'*, 2. Baskı, (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1993), 1: 202.

⁸⁶ Fıkıh kitaplarında Kaffâl mutlak olarak zikredildiğinde genellikle Abdullah b. Ahmed kastedilir. Cengiz Kallek, "Kaffâl" Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24: 146-148.

⁸⁷ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 4: 77.

⁸⁸ İbn Hacer, *et-Telhîs*. 2: 485.

⁸⁹ Dârekutnî, *es-Sünen*, thk. Şuayb Arnaut, 3: 213-220.

gerekliliği konusu olduğunu ifade eder.⁹⁰ Nitekim Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*'da “Kadının mahremsiz çıktığı her seferden menedilmesi” adlı bab başlığında topladığı rivayetlerle bu görüşünü teyit etmektedir.⁹¹ Tehânevî de Ebû Bekr er-Râzî'den naklen nâsslarda sabit olduğu halde Şâfiî'nin “mahrem” şartını kaldırdığını ve zikredilmediği halde yerine “kadın” şartını koyduğunu söyleyerek⁹² tenkit etmektedir.

Kısaca mezkûr hadisin pek çok tarikinin zayıf, en sahih tarikinin ise ancak mürsel olarak rivayet edildiği anlaşılmaktadır. Halbuki ilk dönemlerden itibaren mürsel hadisin delil değeri muhaddis ve fukaha arasında tartışmalıdır. Âlimlerin bir kısmı mürsel hadisi mutlak olarak hüccet kabul ederken muhaddislerin çoğunluğu ile fukahanın bir kısmı kabul etmemiştir. İmam Şâfiî'nin de aralarında bulunduğu üçüncü bir kısım fukahaya göre ise belli şartlarla desteklenen mürsel hadisler delil kabul edilmektedir.⁹³ Nitekim İmam Şâfiî *er-Risâle*'sinde “Bir tâbû, mürsel rivayetinde Hz. Peygamber'e isnadında tek kaldığında bu hadisin munkatı bir rivayet olarak kalacağını, muttasıl bir hadis derecesinde hüccet olamayacağını⁹⁴ açıkça ifade etmektedir.

Genel olarak ifade edilecek olursa hadisçilerin neredeyse tamamı ile fukahadan Şâfiîler'in çoğunluğu, İmam Mâlik, Mâlikîler'in bir kısmı, Zâhirîler ve pek çok usûlü fıkıh âlimi genel olarak mürsel hadisi delil kabul etmemektedir.⁹⁵ Bu da mürsel hadisin Kur'anı tahsis edip edemeyeceği sorusunu gündeme taşımaktadır.

Bu konuda, usûl âlimleri Kur'an'ın Kur'an'la tahsisi konusunda ittifak ederken, çoğunluğu Kur'an ile mütevâtir sünnetten birinin diğerini tahsis edebileceği görüşünü benimsemektedir.⁹⁶ Hanefîler nezdinde meşhur sünnet, hem Kur'an'ı hem de sünneti tahsis edebilir. Ebû Hanîfe, Mâlik, Şâfiî ve Ahmed b.

⁹⁰ Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali, thk. Abdulmu'tî Emin kal'acî, *Ma'rifetü's-sünen ve'l-âsâr*, (Karaçi: Camiâtu't-dirâsâtü'l-İslâmiyye, 1991), 4: 248; وفي كل ذلك دلالة على انه لم يقصد برواية هذه الأخبار تقدير السفر وإنما قصد بها الحياطة لها بذي محرم مقبلة كانت أو مسافرة أي سفر كان قصيرا أو طويلا.

⁹¹ Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, thk. Abdulmuhsin et-Türkî, (Kahire: Merkezu Hecl, 2011), 10: 437; Tehânevî, *İllâ'ü's-sünen*, 10: 16.

⁹² Tehânevî, *İllâ'ü's-sünen*, 10: 16.

⁹³ Salahattin Polat, “Mürsel” Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32: 52-54.

⁹⁴ Şâfiî, *er-Risâle*, 2. Baskı (Kahire: Dâru't-türâs, 1979), 462. Ayrıca İmam Şâfiî'nin sahâbî mürseli ile Sâid b. Müseyyeb'in naklettiği mürselleri kabul ettiği bilinmektedir. Fevzî Muhammed, *Hüccetü'l-Mürsel*, (Kahire: el-Matbaatü'l-Arabiyyetü'l-Hadi, 1982), 186.

⁹⁵ Salahattin Polat, *Mürsel Hadisler ve Delil Olma Yönünden Değeri*, (Ankara: TDV Yayınları, 1985), 110-111.

⁹⁶ Mahmud Sa'd, *Mebâhisu't-tahsis*, (İskenderiye: Münşetü'l-Maârif, ts.), 32-36.

Hanbel ile usûlcülerin çoğunluğuna nisbet edilen bir görüşe göre haber-i vâhid gerek kitap gerekse mütevâtir veya âhâd sünnette yer alan âmm, nassı tahsis eder.⁹⁷

Kısaca İmam Şâfiî'nin hac ayetini tahsis için istidlal ettiği mezkûr hadisin farklı tariklerden geldiği fakat muhaddisler tarafından bir kısmının bâtil, diğer bir kısmının oldukça zayıf, en kuvvetlisinin ise ancak mürsel hadis derecesinde sayıldığı bunun da usûlcüler tarafından Kur'an'ın amm lafzını tahsis edemeyeceği, aksine kadının mahremsiz seyahatini yasaklayan hadislerin kuvvetli olması sebebiyle hac ayetini tahsis etmeye daha yetkin olduğu ortaya çıkmıştır.

Şâfiî buna ilaveten Hz. Aişe, İbn Ömer ve İbn Zübeyr'den kendisini teyid eden rivayetler geldiğini ve tâbiünden Atâ'nın kadının tek başına seyahatine dair fetvasını nakleder.⁹⁸

3.2 Adıyy b. Hâtım Rivayeti (Yol Emniyeti Şartı)

Şâfiî mezhebinde bir kısım fukaha, kadının mahremsiz yolculuğunun cevazı hususunda Buhârî'nin Adıyy b. Hâtım⁹⁹ (r.a)'den rivayet ettiği "*Ben Resulullah (s.a)'m yanında iken bir adam geldi ve fakirlikten şikayet etti. Derken biri daha gelip, o da yol kesilmesinden şikayet etti. (sonra bana hitaben): "Ey Adıyy, sen Hîre¹⁰⁰ şehrini gördün mü?" ben de: "Hayır görmedim, ancak duydum!" dedim. Bunun üzerine Hz. Peygamber: "Eğer ömrün olursa göreceksin ki, devesine binen bir kadının¹⁰¹ Allah'tan başka hiçbir şeyden korkmadığı halde Hîre'den kalkıp Kabe'yi tavaf edeceğini mutlaka göreceksin..."*"¹⁰² manasındaki hadisle istidlal etmektedir.

Benzer şekilde muasır âlimlerden Yûsuf el-Kardâvî, Adıyy b. Hâtım hadisinin hem emniyete hem de kadının tek başına mahremsiz yolculuk yapmasının câiz olduğuna delalet ettiğini söylese de¹⁰³ pek çok İslâm âlimi, bu hadisi kadının yalnız başına seferiliğinin cevazından ziyade İslâm'ın gelecekte neşvünemâ bulup, pek

⁹⁷ Ferhat Koca, "Tahsis", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39: 432-434.

⁹⁸ Şâfiî, *el-Ümm*, Beyrut, 2: 448-449.

⁹⁹ Adıyy b. Hâtım, câhiliye devrinde yaşayan üç ünlü cömertten biri olan Hâtım et-Tâî'nin oğludur. Aslen Hristiyan olup hicretin yedinci (628) veya dokuzuncu (630) yılında yaşı ellinin üzerindeki İslâmiyet'i kabul etmiş güzide bir sahâbîdir.

¹⁰⁰ Hîre (الحيرة), Irak'daki Küfe şehrinin 5 km güneyindedir. Küfe-Mekke arası ise takriben 1700 km'dir.

¹⁰¹ Hadiste geçen الطعينة kelimesi sözlükte hevdeç manasında, hevdeç/ hörgüç içindeki kadın demektir. Fakat aslında isimdir. Aynî, *Umdetü'l-kâri*, 16: 135.

¹⁰² Buhârî, "Menâkib" 25; عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ قَالَ بَيْنَمَا أَنَا عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذْ أَتَاهُ رَجُلٌ فَشَكَا إِلَيْهِ الْفَاقَةَ ثُمَّ أَتَاهُ آخَرُ فَشَكَا إِلَيْهِ; وَأَمَّا الْبَيْتُ فَقَطْعُ السَّبِيلِ فَقَالَ يَا عَدِيُّ هَلْ رَأَيْتَ الْجَبْرَةَ قُلْتُ لَمْ أَرَهَا وَقَدْ أُبَيِّتُ عَنْهَا قَالَ فَإِنْ طَالَتْ بِكَ حَيَاةٌ لَتَرَيَنَّ الطَّعِينَةَ تَرْتَحِلُ مِنَ الْجَبْرَةِ حَتَّى تَطُوفَ بِالْكَعْبَةِ لَا تَخَافُ أَحَدًا إِلَّا اللَّهَ

¹⁰³ Yûsuf el-Kardâvî, *Hedyü'l-İslâm fetavâ muâsıra*, 4. Baskı (Mensure: Dârü'l-Vefa, 1989), 1: 353.

çok yere hakim olacağı şeklinde yorumlamaktadır.¹⁰⁴ Nitekim Adıyy b. Hâtım hadisinin devamında “Hz. Peygamber’in söylediği hevdeci içinde Hîre’den çıkıp hac eden kadını gördüm. Kısra b. Hüzmüz’ün hazinelerini fetheden ordunun içinde bulundum” şeklindeki ifadenin, mezkûr görüşü teyid ettiği bu âlimler tarafından vurgulanmıştır.¹⁰⁵

İbnü'l-Arabî, mezkûr hadisi yukarıdaki âlimler gibi anlamakla yetinmeyip Hz. Peygamber’in benzer bir üslubunu başka bir hadisiyle de ilişkilendirip yukarıda zikredilen yorumu delil bakımından kuvvetlendirmiştir. Şöyle ki; Hz. Peygamber, kıyamete doğru müslümanların çok sıkıntı ve cefa çekeceklerini ifade etme gayesiyle Ebû Hüreyre’nin rivayet ettiği “Bir adam, bir başkasının kabrine uğrayıp, keşke onun yerinde olsaydım demedikçe, kıyamet kopmaz.”¹⁰⁶ mealindeki hadisi söylemiştir. Fakat bu hadis Enes b. Mâlik’in rivayet ettiği “Başma gelen bir musibetten dolayı hiçbir kimse ölmeyi istemesin. Mutlaka böyle bir şey temenni etmek zorunda kalırsa; Allah’ım benim için yaşamak hayırlıysa beni yaşat, ölmek hayırlıysa beni öldür desin.”¹⁰⁷ şeklindeki hadisin ifade ettiği manaya aykırı görünmektedir. Zira birinci hadiste kişinin ölümü temenni etmesi câiz, ikincisinde ise haram görünmektedir. Halbuki birinci hadis sadece kıyametin şiddetini ifade etmek için zikredilmiştir; yoksa ölümü temenni etmenin cevazı için değildir.¹⁰⁸ Yine buna örnek teşkil edecek farklı bir hadis de zikretmemiz mümkündür. Şöyle ki Abdullah b. Büreyde’nin rivayet ettiği “Bir adam, elinde demir bir yüzük olduğu halde Hz. Peygamber (s.a)’in huzuruna geldi. Bunun üzerine Efendimiz ona şöyle buyurdu: Sana ne oluyor da üzerinde cehennem ehlinin zinetini görüyorum?”¹⁰⁹ manasındaki muhtasar olarak zikrettiğimiz bu hadiste demir yüzük takmanın câiz olmadığını haber vermektedir. Fakat Ensâr’dan Sehl b. Sa’d’ın rivayet ettiği “Demirden de olsa bir yüzük arayıp bul.”¹¹⁰ mealindeki hadis ise Büreyde hadisinin aksine câiz olduğunu ifade etmektedir. Her ne kadar âlimler bu konuda ihtilaf etmiş olsalar da Hanefiler câiz olmadığı yönünde kanaat bildirmektedirler. Hanefiler cihetinden bakıldığında ikinci hadis aslında birinci hadisle yasaklanan demir yüzüğü helal kılmaktan ziyade erkeğin, ne olursa olsun az da olsa kadına bir şeyler vermesinin gerekliliğine

¹⁰⁴ Tehânevî, *İlâü’s-sünen*, 10: 16.

¹⁰⁵ Aynı de tek başına bir kadının devesiyle Hîre’den hac ca gidebileceğine dair emniyetin halife Ömer b. Abdulaziz zamanında gerçekleştiğini bildirmektedir. Aynî, *Umdetü’l-kârî*, 16: 135.

¹⁰⁶ Buhârî, “Fiten” 21 (6698); *لا تُقَوْمُ السَّاعَةَ حَتَّى يَمُرَّ الرَّجُلُ بِقَبْرِ الرَّجُلِ فَيَقُولَ يَا لَيْتَنِي مَكَانَهُ*

¹⁰⁷ Buhârî, “Merdâ” 19; Müslim, “Zikir”, 10 ; (... *لَا يَتَمَنَّيَنَّ أَحَدُكُمْ الْمَوْتَ*)

¹⁰⁸ İbn Hacer, *Telhîsü’l-habîr*, 2: 486; Tehânevî, *İlâü’s-sünen*, 10: 16.

¹⁰⁹ Tirmizî, “*Libâs*”, 43 (1785); Ebû Dâvûd, “*Hâtem*”, 4 (4220); Tirmizî, hadisin garip olduğunu bildirir.

¹¹⁰ Buhârî, “*Nikah*”, 47; İmam Mâlik, *el-Muvatta’*, “*Nikah*”, 3; (... *أَذْهَبَ فَالْتَمِسْ وَلَوْ خَاتَمًا مِنْ حَدِيدٍ* ..)

(azlıktan kinaye olmak üzere) vurguda bulunmak içindir. Yoksa yasaklanan demir yüzüğün hükmünü değiştirmek için değildir. Nitekim Hz. Peygamber'in gümüş yüzük kullanması bunu teyid etmektedir.

Bu hadislerle aynı doğrultuda, "Hz. Peygamber'e (s.a.v.): Hangi amel Allah'a daha sevimlidir? diye sorulduğunda: vaktinde kılman namaz, dedi. Daha sonra hangisi diye sorulunca, Efendimiz: Anne-babaya iyiliktir, dedi. Tekrar sorulunca: Allah yolunda cihattır, buyurdu."¹¹¹ manasındaki hadis, vaktinde kılınan namazın en faziletli amel olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca bu konuda pek çok âyet ve hadis de zikredilebilir. Fakat bununla beraber Ebü'd-Derdâ'nın (r.a) rivayet ettiği "Hz. Peygamber: Oruçtan, namazdan ve sadakadan daha faziletli bir ameli size haber vermeyeyim mi? dedi. Onlar da: evet haber ver! deyince Efendimiz: iki kişinin arasını islah etmektir, buyurdu..." mealindeki hadis ise iki kişinin arasını düzeltmenin namaz, oruç ve zekattan daha üstün olduğunu ifade etmektedir.

Hadisin lafzına baktığımızda iki kişinin arasını bulmanın namaz, oruç ve sadakadan daha faziletli bir amel olduğu anlaşılmaktadır. Halbuki durum böyle değildir. Bilakis hadis, iki kişinin arasını bulmanın çok önemli bir amel olduğuna dikkat çekmek içindir.¹¹² Nitekim Türkçe'de de buna benzer kullanımlara rastlamak mümkündür. Mesela "Yetim hırsızlığa çıkmış ay akşamdan doğmuş." şeklindeki atasözünde asıl vurgulanmak istenen şey "Yetim ve ihtiyaç sahibi olan kişi, bir şey yapmak istediğinde bazı şeylerin ters gittiği" şeklinde bir manadır. Yoksa bu söz aynı zamanda yetimin hırsızlık yapmasının meşruluğunu ifade etmek için söylenmemiştir.

Yukarıda zikredilen bilgilere ilaveten Şâfîler'in Adıyy b. Hâtim rivayetine yükledikleri mana bazı âyet ve hadislerin hikmet-i teşriine de aykırı düştüğü görülmektedir. Bunların bazılarını şöyle sıralamak mümkündür:

* "Bir yolcu bir şeytan, iki yolcu iki şeytan sayılır. Üç yolcu ise, kâfiledir."¹¹³

* "Eğer insanlar, yalnız başma yolculuk yapmakta ne sakıncalar olduğunu benim kadar bilseydi, hiç bir yolcu gece yolculuğuna tek başma çıkmazdı."¹¹⁴

¹¹¹ أَيُّ الْعَمَلِ أَحَبُّ إِلَى اللَّهِ قَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى وَقْتِهَا قَالَ ثُمَّ أَيُّ قَالَ ثُمَّ بَرُّ الْوَالِدَيْنِ قَالَ ثُمَّ أَيُّ قَالَ الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ

¹¹² Tirmizî, "Sıfatu'l-kiyame", 56 (2509); Ebû Dâvûd, "Sünnet", 58; «إصلاح ذات البين وفساد ذات البين الخالق والمصدق قالوا بلى. قال»

¹¹³ Ebû Dâvûd, "Cihâd", 78; Tirmizî, "Cihâd", 4; الرَّاكِبُ شَيْطَانٌ وَالرَّاكِبَانِ شَيْطَانَانِ وَالثَّلَاثَةُ رَكْبٌ; Nitekim Münzirî, Ebû Hüreyre hadisi sebebiyle üç kişiden az olan seyahatin masiyet olacağını bildirmektedir. Münzirî, Ebû Muhammed Zekiyüddin Abdülazim, *et-Tergîb ve't-terhîb*, thk. Muhyiddîn Abdulhamîd, (Kahire: Dâru'l-fikr, 1979), 5: 270.

¹¹⁴ Buhârî, "Cihâd", 135; Tirmizî "Salât", 2704; قَالَ لَوْ يَعْلَمُ النَّاسُ مَا فِي الْوَحْدَةِ مَا أَعْلَمَ مَا سَارَ رَاكِبٌ بِلَيْلٍ وَحْدَهُ

Bu hadisler erkek olsun kadın olsun kişinin tek başına bir gece dahi olsa yalnız yolculuk yapmasının doğru olmadığını açıkça ifade etmektedir.

* *“Evlerinizde vakar ile oturun. Önceki cahiliye kadımların yürüyüşü gibi (kırla, döküle veya süslerini göstere göstere) yürümeyin.”* (el-Ahzâb, 33/33)

* *“Kadın avrettir. Dışarı çıktığında şeytan onu gözetler (fitneye sevk eder).”*¹¹⁵

* *“Kadımların fitnesinden (kadımla imtihandan) korkun, çünkü İsrailoğullarının ilk fitnesi kadımlardan olmuştur.”*¹¹⁶

* *“Benden sonra erkeklere kadımlardan daha zararlı bir (başka) fitne (imtihan) bırakmadım.”*¹¹⁷

* *“Her göz yabancı bir kadına bakarak göz zinası işlemiştir. Bir kadın da güzel kokular sürünerek erkeklerin yanından geçerse o da aynen bakan erkekler gibi zina etmiş gibidir.”*¹¹⁸

* *“Kadın sesli telbiye yapmasın!”*¹¹⁹

Bu rivayetler ise kadının, erkeklerin dikkatini çekecek şekilde konuşması, yürümesi veya ziynetlerini teşir etmesinin yasaklanmasının onun mahremiyetini korumaya matuf bir tedbir olduğunu göstermektedir.

* *“Allah’ın kadın kullarını Allah’ın mescitlerinden men etmeyiniz.”*¹²⁰

Bu hadis hanımların her vakit cami cemaatine gitmelerine müsaade etmesine rağmen Hz. Peygamber döneminde bazı erkek sahâbenin, hanımlarının özellikle sabah ve akşam namazlarında tek başlarına mescide gidip gelmeleri hususunda tedirgin olduklarını göstermektedir. Mesela “Hz. Ömer’in hanımlarından Âtike bint Zeyd (40/660) her gün sabah ve yatsı namazlarını mescitte cemaatle kıları. Kendisine, “Kocası Ömer’in bundan hoşlanmadığını ve kıskandığını bildiği halde niçin namaz için mescide gelmekte ısrar ediyorsun” diye sorulduğunda: “Ömer’in benim mescide gelmeme yasak koymasına Hz. Peygamber’in “Allah’ın kadın kullarını Allah’ın mescitlerinden men etmeyiniz.” hadisi engel oluyor,” şeklinde karşılık vermiştir.¹²¹

¹¹⁵ Tirmizî, “Radâ” 12 (1183)

¹¹⁶ Müslim, “Zikir”, 99

¹¹⁷ Buhârî, “Nikah”, 17; مَا تَرَكَتُ بَعْدِي فِئْتَةٌ أَصْرَ عَلَى الرَّجَالِ مِنَ النِّسَاءِ

¹¹⁸ Tirmizî, “Edeb”, 35

¹¹⁹ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 4: 416; لَا تُجْهَرُ الْمَرْأَةُ بِالتَّلْبِيَةِ

¹²⁰ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, (5640); لَا تُنْمَعُوا النِّسَاءَ حُطُوطُهُنَّ مِنَ الْمَسَاجِدِ

¹²¹ Buhârî, “Cuma”, 13

* “Cenazeyi takip etmek bize yasaklandı. Fakat pek fazla ısrar edilmedi.”¹²²

Ümmü Atıyye (r.a.)’ın rivayet ettiği bu hadiste belirtildiği üzere kadınların mescide gitme izni verildiği halde hayırlı bir amel olan cenazeyi takip etmekten menedilmiş olmaları, kadını korumaya yönelik tedbirlerden biri olarak algılanması isabetli olacaktır.

* “Bazı hukuki cezalarda sürgün/sefere gönderme cezalarının iptali yönündeki sahâbe uygulamaları”

İslâm hukukunda zina eden bekarların yüz değnek cezasına ilaveten sürgüne yollanması ön görülmektedir. Fakat sürgüne gönderilecek kişinin kadın olması durumunda başka sakıncaların ortaya çıkabileceği söz konusu olduğunda sürgün cezasının uygulanmayacağı kaynaklarda zikredilmektedir.¹²³ Bunu birkaç sahâbe uygulamasıyla örneklendirmeye çalışalım. Hz. Ömer (r.a) halifeliği sırasında içki içen birini sürgüne yollamıştı. Fakat adam dinden çıkararak Rum diyarına kaçtı. Bunun üzerine Hz. Ömer bundan sonra hiç kimseyi sürgüne yollamayacağına dair yemin etti.

Yine bu konuda Hz. Ali’nin (r.a) “fitne olarak sürgün yeter.” şeklindeki sözü, onun kadın veya erkeğin zina cezası olarak sopa dışında sürgüne/şehir dışına çıkarılmasını uygun görmediğini ifade etmektedir. Nitekim Hz. Ali ile İbn Mes’ûd (r.a), efendisinden sonra zina yapan ümmüveledin sopadan sonra sürgüne gönderilip gönderilmemesi hususunda ihtilafa düşmüşler, Hz. Ali fitne korkusuyla bu kadının sürgüne gönderilmemesi gerektiğini savunmuştur. Yine İmam Serahsî, *el-Asl*’ından naklen İmam Muhammed’in “Ne dersin zina eden genç bir kız, sürgün mü edeyim?” şeklindeki sözüyle aslında kadının tek başına yabancı bir yerde arsızlaşabileceğine işaret ettiğini hatırlatmaktadır.¹²⁴ Serahsî bu uygulamalara ilaveten kadınlar korunmadıkları taktirde kasap tezgahındaki et gibi olduklarını, dolayısıyla onların ancak bir koruyanla veya haya ile korunabileceğini söyler.¹²⁵

Kısaca mezkûr rivayetler bir bütün halinde değerlendirildiğinde, kadının gerek seferde gerekse mukim iken ses tonundan, yürümesine, giyim, kuşam, koku sürünmesinden ibadetine kadar hayatının pek çok safhasında belli dini müeyyidelerle sınırlandırılarak adeta mahremiyetinin muhafaza altına alınmaya

¹²² Buhârî, “Cenâiz”, 30; Müslim, “Cenâiz”, 34; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 3: 170; Ebû Dâvûd, “Cenâiz”, 40; İbn Mâce, “Cenâiz”, 50; İbn Hanbel, *el-Müsned*, 20797; عَلَيْنَا، وَلَمْ يُعَزَم عَلَيْنَا،

¹²³ Tahavî, *Muhtasarü İhtilâfi’l-ulemâ*, 3: 279

¹²⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, 9: 45; فَإِنَّهَا عِنْدَ أَبَوَيْهَا تَكُونُ مَحْفُوظَةً فِي دَارِ الْغُرَبَاءِ تَكُونُ خَلِيعَةَ الْعَدَاةِ،

¹²⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, 9: 45; وَإِنَّمَا تَبْقَى الْمَرْأَةُ مَحْفُوظَةً بِالْحَافِظِ وَالِاسْتِحْيَاءِ، وَضَمِّ عَلَى وَضَمِّ إِلَّا مَا دُبَّ عَنْهُمْ،

çalışıldığı anlaşılmaktadır. Diğer taraftan özellikle sefer halinde mahrem zorunluluğunu getirmesi onun korunup gözetilmeye muhtaç bir varlık olduğunu, yalnız başına yaşamasının İslâm'ın özü ve ruhuyla bağdaşmayacağını göstermektedir. Ayrıca kadın kendisini ne kadar muhafaza ederse etsin özellikle mahremsiz seyahat ettiğinin bilinmesi durumunda bir kısım kötü niyetli erkekler tarafından bu durumun istismar edilebileceği unutulmamalıdır. Nitekim günümüzde yapılan bazı araştırma ve istatistikler, seyahat halinde olmadığı halde dahi kadına yönelik pek çok tehlikenin varlığını ortaya koymaktadır. Vereceğimiz bazı istatistik bilgiler, kadının mahremsiz seyahatiyle doğrudan ilintili olmadığı düşünülebilir fakat burada dikkat çekilmek istenen şey, kadının mukim halinde uğradığı bu mağduriyetin mahremsiz (yani korumasının zayıfladığı) sefer halinde daha da artacağı gerçeğidir. Kadını bekleyen bu tehlikelerin en önemlilerini iki başlık altında vermeye çalışalım.

3.2.1 Can ve Mala Yönelik Tehlikeler

Can ve mal güvenliği konusunda yapılan pek çok araştırma, toplumda işlenen suçların ilk üçünün öldürme, yaralama ve hırsızlık olduğunu ortaya koymaktadır.¹²⁶ Bu bakımdan Türkiye'yi değerlendirdiğimizde cinayet sıralamasında Türkiye 41 ülke arasında 13. sırada yer almaktadır. Özellikle 2011-2014 yılları arasındaki suç oranı % 58 oranında artarken son yedi yılda kadın cinayetlerinin % 1400 oranında yükseldiği istatistiksel verilerle tespit edilmiştir.¹²⁷

3.2.2 Taciz, Irz ve Namusa Yönelik Tehlikeler

Taciz ile ilgili pek çok istatistik araştırma yapılmakla birlikte biz burada bunlardan birkaçını zikretmeyi uygun görüyoruz. Bir habere göre dünyada tecavüz suçunun en fazla görüldüğü ülke ABD'dir. Ülkede son 1 yılda 90185 tecavüz vakasının vuku bulduğu tespit edilmiştir. ABD Tecavüzle Mücadele Merkezi'nin istatistiklerine göre ülkede dakikada 1,3 tecavüz hadisesi meydana gelmektedir. Yani günde 1900 ve yılda 683000 kadına tecavüz edilmektedir. Buna göre ABD'de her 8 kadından birinin tecavüze uğradığı, bir kısmının polise intikal etmediği, mağdurların susmayı ve olayı gizlemeyi seçtiği ifade edilmiştir. Tecavüze uğrayanların %62'sinin 18 yaşından, ve bu oranın %29'unun ise 11 yaşından küçük olduğu belirtilmektedir. Tecavüze maruz kalanların %22'sinin erkek çocuklar

¹²⁶ Alper Aslan, Oğuz Öcal, "Türkiye'de Suç Oranlarının Sürekliliği", Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi, 5/1, (2012): 85-92.

¹²⁷ Haber7.com, "Güncel", erişim: 27 Mayıs. 2019, <http://www.haber7.com/guncel/haber/2389184-turkiyede-en-cok-islenen-suclar-neler>

olduğu tespit edilmiştir. ABD’de kadınların yaklaşık %20’sinin hayatlarında bir kez tecavüze ya da tecavüz girişimine maruz kaldığı yapılan araştırmalar sonucunda ifade edilmiştir.¹²⁸ Yapılan farklı bir istatistik de pek çok ülkede yaklaşık 4 kadından birinin ciddi anlamda cinsel tacizle¹²⁹ karşılaştığını ortaya koymuştur.¹³⁰

İngiltere’de yaklaşık 51 sendikayı kapsayan ve yaklaşık yarısı kadın 5 milyon 800 bin işçiyi temsil eden TUC (Trades Union Congress), araştırma için 1500 kadınla görüşmüş, görüşleri alınan kadınların yüzde 52’si, cinsel tacize maruz kaldıklarını söylemiştir. Cinsel tacize maruz kalıp sorunu yöneticilerine bildirmeyenlerin oranı ise % 79’dur. Kadınların üçte biri, işyerlerinde kendilerine hoş olmayan şakalar yapıldığını belirtirken, dörtte biri de kendilerine istenmedik şekilde dokunulduğunu söylemektedir. TAC (Transport Accident Commission)’nın yaptığı araştırmalar neticesinde, genç çalışanlar için sorunun çok daha büyük olduğu görülmüştür ve görüşleri alınan 18-24 yaş arası 138 çalışanın %63’ünün, cinsel tacize maruz kaldıkları belirtilmiştir.¹³¹ Hemşirelik mesleğinin büyük çoğunluğunu kadınlar oluşturduğundan, sağlık hizmetlerinin verildiği kurumlarda taciz edilenlerin çoğunluğunu hemşireler oluşturmaktadır.¹³² Ülkemizde toplam suçlar içinde tecavüz oranının 1987 yılında %3.8 iken 1993 yılında büyük bir artış göstererek %35’e yükselmiş olması¹³³ olayın vahametini gözler önüne sermektedir. Bu istatistik oranlarının doğruluğunu teyit etmesi bakımından medyaya yansıyan yeni birkaç olayı zikretmemiz faydalı olacaktır. Özbekistan’dan İstanbul’a (mahremsiz olarak) çalışmaya gelmiş dört kadın, birlikte yaşadıkları evde gece iki Özbek erkek tarafından tecavüze uğramış, paraları ve telefonları gasp edilmiştir.¹³⁴ Diğer bir olay da şöyle cereyan etmiştir. İstanbul’da trafik kontrolü yapan iki polis memuru bir taksiyi durdurarak Özbekistan uyruklu yolcu I. K. isimli bayanı (27) araçtan indirdikleri, daha sonra genç kıızı polis aracına aldıkları ve 4 saat

¹²⁸ Milliyet Gazetesi, “Abd’nin Korkunç ‘Suç’ İstatistikleri”, erişim: 27 Mayıs. 2019, <http://www.milliyet.com.tr/abd-nin-korkunc-suc-istatistikleri-istanbul-yerelhaber-2501762/>

¹²⁹ Cinsel taciz, kişinin vücut dokunulmazlığının ihlali niteliğini taşımayan, cinsel yönden ahlak temizliğine aykırı olarak mağdurun rahatsız edilmesidir. Leyla Çakır Gerçek, *Yargıtay Kararları Cinsel Taciz Suçu*, AUHFD, 60 (1) 2011:47-82.

¹³⁰ Savrun, Bayram Mert, “Bir Ahlak Sorunu Olarak Cinsel Taciz”, DİB. IV. Din Şurası, Tebliğ ve Müzakereleri, Ankara: DİB yayınları, 1 (2009): 568-572.

¹³¹ BBC, “Haberler”, erişim: 27 Mayıs. 2019, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-37033028>

¹³² Şermin Timur, Şenay Ok, “Kadın ve Çocuklarda Cinsel Taciz”, Atatürk Üni., Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi, 4/2 (2001): 68-74.

¹³³ Şermin Timur, Şenay Ok, “Kadın ve Çocuklarda Cinsel Taciz”, 69.

¹³⁴ Haberin detayı için bkz. <https://www.haberler.com/ozbekistan-uyruklu-kadnlara-tecavuz-edip-para-ve-10376403-haberi/>

alıyordu, polislerden Ş. Ş. isimli şahsın ise I. K.'ya tecavüz ettiği, sonra da 1.400 TL'sini aldığı ve Yedikule'de indirip terk ettikleri haberlere yansımıştır.¹³⁵

Tüm bu istatistiki veriler ve zikri geçen haberler iyice analiz edildiğinde aslında dünyanın hiçbir yerinde gerek seferde gerekse ikamet halinde gerçek manada kadın için can ve namus emniyetinin olmadığı, özellikle kadının mahremsiz olduğu durumlarda kendisine yönelebilecek taciz ve tecavüz risklerinin oldukça fazla olduğu görülmektedir. Naklettiğimiz son örnek, bazı durumlarda emniyet güçlerine dahi güvenin zaafa uğradığını net olarak ortaya koymaktadır. Tüm bunlara ilaveten toplumun bazı kesimlerinde -buna camiler de dahil- güvenlik ve kamera sistemlerinin artırılması, polis teşkilatına bekçilik uygulamasının tekrar getirilmesi, madde bağımlıları için rehabilitasyon merkezlerinin çoğaltılması, kapkaç ve hırsızlık vakıalarının artması, sigorta ve kaskonun son derece yaygınlaşması ve toplumdaki on kişiden birinin sabıkalı olduğu gerçeği, emniyet zafiyetini teyit eden diğer unsurlardır. Buna rağmen kadının tek başına seyahatini bu emniyetle(!) temellendirmek oldukça büyük bir sorumluluktur.

En modern şehirlerdeki bu tablo, Hz. Peygamber döneminde bir kadının ıssız çöllerde bırakın üç gün üç geceyi, bir gün bir gece tek başına seyahate çıkmasının, onun için nasıl bir felaket olacağını ortaya koymaktadır.

3.3 Abdullah b. Abbâs Rivayeti

Rivayetler kısmında anıldığı üzere sefer mesafesi hususunda aynı râvilerden yer yer birbirinden farklı rivayetlerin nakledildiği, bunun aksine İbn Abbâs (r.a)'dan gelen rivayetlerin birbirini teyit ettiği görülmektedir.

Nitekim ismi savaşa katılacaklar listesine yazılan ve aynı zamanda hanımı hacca gidecek birine hanımıyla hacca gitmesini Hz. Peygamber'in emrettiğine dair rivayet ile kadının asla mahremsiz hac yapamayacağını ifade eden hadisler,¹³⁶ İbn Abbâs'a aittir. Ayrıca Hasan-ı Basrî ile İbn Abbâs'ın talebelerinden Tâvûs b. Keysân'ın aynı doğrultudaki zikri geçen rivayetleri İbn Abbâs rivayetini teyit etmektedir.

Görüldüğü üzere İbn Abbâs ile mezkûr iki tâbiînin bu rivayetleri, mahremi olmayan kadının güvenilir kadınlarla birlikte yolculuk edebileceğine dair Şâfiî'ye ait görüşü çürütmektedir.

¹³⁵ T24 Gazetesi, Gündem, **erişim:** 20 Ocak 2019, <https://t24.com.tr/haber/istanbulda-polis-taksiden-indirdigi-kadina-tecavuz-etti,803587>

¹³⁶ Dârekutrî, *es-Sünen*, 3: 227; لا تُحْجُّ امْرَأَةً إِلَّا وَمَعَهَا ذُو مَحْرَمٍ

Aynî, İbn Abbâs'tan gelen rivayetlerde herhangi bir ızdırıp (senet veya mana itibariyle bir çelişki) olmadığını fakat diğer râvilerden gelen hadisler arasında ızdırıp olduğunu ifade ederken İbn Abbâs rivayetinin tercihe şayan olduğunu belirtir. Musannif ayrıca İbn Abbâs dışındaki rivayetlerde yer alan ziyadelerin tercih edilmesinin usûl açısından evla olduğunu fakat kendi içinde farklılıklar arz ettiği için üç gün ifadesi geçen hadislerin tercih edilmesi gerektiğini belirtir.¹³⁷

Şarihlerin de ifade ettiği gibi şayet Hz. Peygamber, bir kadının mahremi olmaksızın güvenilir kadınlarla yolculuğa çıkmasını câiz görmüş olsaydı cihada gidecek kişiye muhtemelen şöyle demesi beklenirdi: “Kendisine yazıldığım savaşa git. Zevcenin sana ihtiyacı yok!”¹³⁸ veya “Hanımın tek başına yahut kadın topluluğu ile gitsin! Savaşa bize adam lazım sen bizimle gel!” Ancak Hz. Peygamber’in böyle bir cevap vermeyip aksine eşiyile birlikte hacca gitmesini söylemesi, bu rivayetin mahremsiz hacca gitmenin câiz olmayacağına dair önemli bir delil olduğunu göstermektedir.

Yukarıda Hanefîlerin, İbn Ömer’in rivayet ettiği “Kadının, mahremi olmaksızın üç günlük bir yolculuğa çıkması helâl değildir.”¹³⁹ manasındaki benzeri hadisleri esas aldıkları, buna gerekçe olarak da diğer sahâbîlerden gelen rivayetlerde çelişkili rakamlar zikredildiği halde İbn Ömer’den gelen rivayetlerde böyle bir durum olmadığı ileri sürülmüştü. Halbuki “Zaman Kaydı Bulunmayan Rivayetler” başlığı altında da zikrettiğimiz üzere hadis kaynaklarında İbn Ömer’in “Bir kadın, mahremi bulunmadıkça yolculuğa çıkmasın!”¹⁴⁰ mealinde benzer rivayetleri de yer almaktadır. Bu da bize Hanefîlerin kadının mahremsiz olarak “üç günlük” mesafeye kadar seferde bulunabileceğine dair rivayetlerin tercih sebebinin pek de isabetli olmadığını göstermektedir.

Hanefîlerden Aynî, muhtemelen gelebilecek böyle bir itiraza cevap vermiş ve “sika râvinin ziyadesi makbuldür.”¹⁴¹ prensibinden hareketle İbn Abbâs dışında “üç günlük” mesafenin zikredildiği hadislerin İbn Abbâs rivayetine nispetle tercih edilmesi gerektiğini söylemiştir.¹⁴² Halbuki bu yaklaşım Hanefîlerin bilinen usûl kurallarına aykırı görünmektedir. Zira onlar delillerin teâruzu halinde *fakih râvî*

¹³⁷ Aynî, *Umde*, 10: 224.

¹³⁸ Tehânevî, *İlaü's-sünen*, 10: 16.

¹³⁹ Tahâvî, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, 1: 95; إِلاَّ مَعَ مَحْرَمٍ

¹⁴⁰ İbn Hibbân, “Salat” (2729); تُسَافِرُ الْمَرْأَةُ إِلاَّ وَمَعَهَا ذُو مَحْرَمٍ; Ayrıca bkz. Müslim, “Hac”, 74 (413); Tahâvî, *Şerhu Me'âni'l-âsâr*, 2: 112.

¹⁴¹ Azîmâbâdî, *Avnü'l-ma'bûd*, 7: 123; وزيادات الثقات مقبولة

¹⁴² Aynî, *Umde*, 10: 224; قلت رواية غير ابن عباس زادت على رواية ابن عباس فالأخذ بالزائد أولى

şartını bir tercih sebebi olarak öngörmektedirler.¹⁴³ Dolayısıyla fukaha nezdinde fıkî yönü İbn Ömer'e nisbetle daha meşhur olan İbn Abbâs'a ait rivayetlerin tercih edilmesi daha isabetli olacaktır.

3.4 Hz. Ömer Uygulaması

Kadının mahremsiz seferini câiz görenlerin istidlal ettiği delillerden biri de Buhârî'nin Ahmed b. Muhammed tariki ile rivayet ettiği Hz. Ömer'e ait bir uygulamadır.¹⁴⁴ Hz. Ömer (r.a), halifeliğinin sonlarına kadar Hz. Peygamber'in " *Bu (hacdan) sonra sizler için hasırların üzeri vardır.*"¹⁴⁵ mealindeki hadis sebebiyle Peygamberin hanımlarına ikinci bir hac izni vermemiştir. Zira o hadiste zikredilen " *sizler için hasırların üzeri vardır*" ifadesini " *evlerinizden çıkmaym, ayrılmaym*" manasında anlamıştır. Nitekim Hz. Peygamber'in hanımlarından Hz. Zeynep ve Hz. Sevede bu rivayet sebebiyle Hz. Peygamber'in veda haccından sonra asla hacca gitmemişlerdir.¹⁴⁶ Hanefî ve Hanbelî mezhepleri de bu uygulamayı esas kabul etmişlerdir.

Hz. Aişe'nin de aralarında bulunduğu Hz. Peygamber'in diğer hanımları ise mezkûr hadisi " *Şu eda ettiğiniz hacdan sonra üzerinize bir daha haccetmek farz değildir.*" şeklinde anladıklarından, Hz. Peygamber'den sonra tekrar hacca gitmek istemişlerdir. Halifeliğinin son dönemlerinde bu ikinci anlayış gündeme gelince Hz. Ömer, Hz. Aişe ve diğer (Hz. Zeynep ve Sevede'nin dışındaki) hanımların Hz. Osman ve Abdurrahman b. Avf nezaretinde hacca gitmelerine izin vermiştir.¹⁴⁷ Nitekim İmam Şâfiî ve Mâlik, Hz. Ömer'in bu uygulamasını esas alarak¹⁴⁸ mahremleri olmayan kadınların, cemaat olma kaydıyla farz olan hac için seyahate çıkabileceklerini söylemişlerdir. Fakat İmam Şâfiî her ne kadar Hz. Ömer'in mezkûr uygulamasını esas alsada bunu kadınların cemaat halinde seyahat yapabilmelerine delil yapması isabetli değildir. Zira Hz. Ömer, bu uygulamasında Hz. Peygamber'in hanımlarına Hz. Osman ve Abdurrahman b. Avf nezaretinde hacca gitme izni vermiştir.¹⁴⁹ Yani onları erkekler nezaretinde yollamıştır, yoksa erkeksiz

¹⁴³ İbnü's-Sâ'âtî, Muzafferüddin Ahmed b. Ali Bağdadi, *Mecmeu'l-bahreyn ve mülteka'n-neyyireyn*, (Beyrut: Dâru kütübü'l-ilmîyye 2005), 36; ولقد كان أبو حنيفة وأصحابه يشترطون في الراوى ما اشترطه سائر الفقهاء والمحسنيين من العدالة والضبط... كما يقدمون رواية الفقيه على غير الفقيه عند التعارض.

¹⁴⁴ Buhârî, "Ebvâbu'l-muhsar ve Cezâu's-sayd", 37

¹⁴⁵ Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, 10: 440-441; إِنَّمَا هِيَ هَذِهِ الْحَجَّةُ ثُمَّ ظُهُورُ الْخَصْرِ

¹⁴⁶ Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, 10: 440-441.

¹⁴⁷ Tahavî, mezkûr hadisi Atâ b. Ebû Rebâh tariki ile zikretmektedir. Bkz. *Şerhu Me'âni'l-âsâr*, 2: 116; Tehânevî, *İlâü's-sünen*, 10: 14.

¹⁴⁸ Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, 10: 437.

¹⁴⁹ Tahavî, mezkûr hadisi Atâ b. Ebû Rebâh tariki ile zikretmektedir. Bkz. *Şerhu Me'âni'l-âsâr*, 2: 116; Tehânevî, *İlâü's-sünen*, 10: 14.

kadın grubu şeklinde bir uygulamada bulunmamıştır. Dolayısıyla bu olay olsa olsa mahremi olmayan kadınların ancak güvenilir erkekler nezaretinde seyahat edebileceklerine delil olabilir.

Ebû Hanîfe ise Peygamber hanımlarının her birinin mü'minlerin annesi olduğunu, dolayısıyla herhangi bir mahreme ihtiyaç duymadan kiminle yolculuğa çıkacak olurlarsa olsunlar mahremiyle çıkmış gibi sayılacağını, fakat diğer mümin kadınlar için bu durumun söz konusu olamayacağını belirtir.¹⁵⁰ Ancak bu rivayet, İmam Tahâvî'ye kim tarafından nakledildiği bilinmemesi (cehâletü'r-râvi) sebebiyle İmam Zehebî ve İbn Hacer tarafından zayıf kabul edilmektedir.¹⁵¹ Ayrıca Ebû Hanîfe'nin bu yaklaşımına Hz. Peygamber'in hanımları sadece nikah konusunda müminlerin annesidir; onun dışında onlarla baş başa kalmak (halvet) câiz değildir, şeklinde cevap vermek de mümkündür.

3.5 Kıyas Delili

Kadının mahremsiz hacca gidebileceğini savunanlar yukarıda zikredilen delillere ilaveten kıyas delilini ileri sürmektedir. Şöyle ki onlar, bunu dârülharpte Müslüman olup ve mahremi olmadığı halde tek başına dârüislâma yolculuk yapmak zorunda kalan kadının haline kıyas etmektedirler.¹⁵²

Hanefiler bu kıyasın yanlış olduğunu zira dârülharpte Müslüman olan bir kadının hicret etmesinin zarurî ve istisnâî bir durum olduğunu, aksi halde öldürülme riskiyle karşı karşıya kalabileceğini belirtirler.¹⁵³ Nitekim Mecelle'de zikredilen “*Alâ hilâfi'l-kıyâs sabit olan bir şey, sâire makîsun aleyh olmaz. (İstisna olarak sabit olan bir hükme kıyas yapılamaz.)*”¹⁵⁴ kaidesi bunu açıkça ifade etmektedir. Ayrıca Şâfiî fukahâsından Hattâbî de aynı noktaya dikkat çekerek İmam Şâfiî'nin mahremsiz hacca giden kadını, dârülharpte müslüman olan veya kafirlerin elinden kurtulup tek başına hicret eden kadına kıyas ederek yolculuğunu câiz gördüğünü

¹⁵⁰ Aynî, *Umde*, 10: 220.

¹⁵¹ Seha Lebib, *Eserü vesâili'n-naql alâ seferi'l-mer'ê*, Basılmamış Master Tezi, (Gazze: el-Câmiatü'l-İslâmiyye, 2010), 46; The Islamic University, “Library”, erişim: 27 Mayıs 2019, <https://library.iugaza.edu.ps/thesis/90094.pdf>

¹⁵² Zekeriyya el-Ensârî, Ebû Yahya Zeynüddin Zekeriyâ b. Muhammed b. Muhammed b. Ahme d, *Esna'l-metâlib şerhu ravdüt't-tâlib*, (Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, 2001), 3: 108; Benzer bir kıyası Hanefilerden Kıvamüddin el-Kâkî'nin de yaptığı fakat Aynî'nin bunu zikrettiğimiz gerekçelerden dolayı reddettiği görülmektedir. Bkz. Zeki Koçak, “İddet Bekleyen ve Yanında Mahremi Olmayan Kadınların Sefere Çıkması ve Hacca Gitmesi”, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 39 (Erzurum 2013), 114.

¹⁵³ Serahsî, *el-Mebsût*, 4: 111.

¹⁵⁴ Ahmed Cevdet Paşa, *Mecelle-i ahkam-ı adliye*, 3. bs. (Dersâadet: Matbaa-i Osmaniye, 1308), md. 15; ما ثبت على غير القياس فغيره لا يقاس عليه

fakat bununla çelişkiye düştüğünü belirtir. Yine Şafilardan Begavî, âlimlerin farz olan haccın dışında kadının mahremsiz seyahat yapmasının câiz olmadığı hususunda ittifak ettiğini belirtir.¹⁵⁵

Hattâbî'nin bu kıyasa yaptığı itirazı şöyle özetlemek mümkündür: Hattâbî'ye göre, mahremsiz sefere giden kadının durumu tek başına dârülharpten dârülişlâma gitmek zorunda kalan kadının durumuna kıyas edilecekse bunun her yönüyle benzerlik arz etmesi gerekirdi. Yani mahremsiz hacca giden kadının herhangi bir sika (güvenilir) kadına ihtiyaç duymaksızın tek başına sefere çıkmasının câiz olması beklenirken aksine İmam Şâfiî, naslarda olmadığı halde "güvenilir bir kadın" şartını ileri sürmüştür.¹⁵⁶

3.6 Delillerin Teâruzı

Kadının mahremsiz seferiliğine dair rivayetler dikkatlice incelendiğinde deliller arasında iki türlü teâruzun/çelişkinin olduğu gözlenmektedir. 1) Câiz Kılan ve Kılmayan Rivayetler Arasındaki Teâruz. 2). Mesafe Bildiren Rivayetler Arasındaki Teâruz.

3.6.1 Câiz Kılan ve Kılmayan Rivayetler Arasındaki Teâruz

Kadının, mahremsiz seferini câiz kılan rivayetlerle, yasaklayanlar arasında açık bir teâruz söz konusudur. Fıkıh usûlü terimi olarak delillerin teâruzu (تعارض الأدلة); aynı meselede iki delilden birinin, diğerinin gerektirdiği ile çelişen bir hükmü gerektirmesi veya kuvvet bakımından iki delilden birinin bir şeyin haram, diğerinin mubah olduğuna delalet etmesi durumudur.¹⁵⁷

Hakkında farklı delillerin mevcut olduğu fıkhî bir mesele, hadisçilerin *muhtelifu'l-hadis*, usûlcülerin ise teâruzu'l-edille diye isimlendirdikleri bir üslup ile çözülmeye çalışılır.¹⁵⁸ Hanefî ve Şâfiî usûllerini mezceden İbnü'l-Hümâm ile Abdülalî el-Ensârî teâruz halinde izlenecek sıralamayı nesih, tercih, uzlaştırma, tesâkut ve takrîrü'l-usûl şeklinde vermektedir. Birçok modern araştırmada da Hanefîler'in sıralaması bu şekilde kaydedilmiştir.¹⁵⁹ Fıkhî bir meselede teâruzun varlığından söz edilebilmesi için her iki delilin de kuvvet bakımından denk olması

¹⁵⁵ İbn Hacer, *Fethü'l-bârî*, 4: 76.

¹⁵⁶ Hattâbî, *Meâlimu's-sünen*, 2: 124-125.

¹⁵⁷ Pezdevî, Ali b. Muhammed, *Usûlü'l-Pezdevî (Keşfü'l-esrâr ile birlikte)* 3. bs. (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-Arabiyye, 1997), 3: 161-162; Zekiyyüddîn Şa'bân, *Usûlü fikhî'l-İslâmî*, 2. bs. (Beyrut: Dâru'l-Kütüb, 1971), 391.

¹⁵⁸ İsmail Lütfi Çakan, *Hadislerde görülen ihtilaflar ve çözüm yolları*, (İstanbul: İsav, 1982), 31.

¹⁵⁹ Şükrü Özen, "Teâruz", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40: 208-211.

gerekmektedir.¹⁶⁰ Sonra da deliller arasında neshin¹⁶¹ gerçekleşip gerçekleşmediğinin tespitine çalışılır. Şayet bu mümkün değilse o takdirde daha kuvvetli delilin zayıfa,¹⁶² haram kılanın mubaha,¹⁶³ fakih ve zaptı kuvvetli olanın diğerine tercih edilmesi¹⁶⁴ veya delillerin cem' ve uzlaşma yoluna (tevfikine) gidilir. Zikredilen tüm bu çabalar herhangi bir netice vermediği takdirde mevcut deliller terkedilerek kıyas veya örf gibi daha zayıf delillerle istidlâlde bulunulur.

Delillerin teâruzunun giderilmesi ile ilgili zikrettiğimiz metodun bir kısmının bu meselenin çözümünde işletilmesi mümkündür. Mesela hadislerin vürûd tarihleri, çoğu meselede olduğu gibi bu meselede de tespit edilememiştir. Ayrıca teâruz eden deliller her ne kadar aynı hadis kaynaklarında zikredilse de kadının mahremsiz seferiliğini haram kılan nasların sayı bakımından mubah kılanlara nispetle oldukça fazla olduğu ortadadır. Dolayısıyla bu metod gereği mahremsiz yolculuğu mubah kıldığı iddia edilen Adıyy b. Hâtim rivayetinin, tek kalması sebebiyle terkedilip, amel edilmemesi gerekmektedir. Mezkûr teâruz aynı zamanda haram kılan nassın, mubah kılanı tercih edilmesi kuralı ile de giderilebilir. Zira “Eşyada asıl olan ibâhadır”¹⁶⁵ ilkesi gereği delalet yoluyla yasaklayıcı delilin sonralığına hükmedilir.¹⁶⁶ Ayrıca haramdan uzak durmak, ihtiyat açısından mubah olan bir şeyi yapmaktan daha üstündür.¹⁶⁷

3.6.2 Mesafe Bildiren Rivayetler Arasında Teâruz

Tespit edebildiğimiz kadarıyla kadının mahremsiz sefere çıkmasını yasaklayan rivayetler Ebû Saîd el-Hudrî, Ebû Hüreyre ve İbn Ömer olmak üzere üç tarikten gelmektedir. Ebû Hüreyre tariki ile gelen rivayetler kadının “hiçbir surette” tek başına sefere çıkamayacağını ya da “bir berîd”, “bir gün bir gecelik” veya “üç

¹⁶⁰ İbn Emîru Hâc, Ebû Abdullah Muhammed b. Muhammed, *et-Takrîr ve't-tahbîr*, (Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, 1983), 3: 3.

¹⁶¹ İbn Hacer araları uzlaştırılmayan hadisler hakkında tarih araştırması yapılarak nesh'e; değilse, takviye ve tercihe; o da mümkün değilse, tevakkufa gidileceğini bildirmektedir. Çakan, *Hadislerde görülen ihtilaflar ve çözüm yolları*, 36; İzmirli İsmail Hakkı, *İlm-i Hilâf*, (İstanbul: Dersaadet Hukuk Matbaası, 1330), 207.

¹⁶² Zayıf delil güçlü delil karşısında yok hükmünde sayıldığından zayıfı terk etmenin vâcib olduğu belirtilmiştir Şükrü Özen, “Teâruz”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 40: 210.

¹⁶³ İbnü'l-Hümâm, Kemâleddîn Muhammed b. Abdülvâhid b. Abdülhamîd, *Şerhu Fethi'l-kadîr*, (b.y: Mustafa el-Babî el-Halebî, 1970), 1: 386.

¹⁶⁴ Mesela Buhârî ve Müslim'in Tirmizî ve Ebû Dâvûd'a tercih edilmesi gibi.

¹⁶⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, 24: 77; *الأصل في الأشياء الإباحة*

¹⁶⁶ Şükrü Özen, “Teâruz”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 40: 210.

¹⁶⁷ Zekiyyüddîn Şa'bân, *Usûlü fıkhu'l-İslâmî*, 2. bs. (Beyrut: Dâru'l-Kütüb, 1971), 393. Fakat günümüz bazı araştırmacıların “hadisler çeliştiğinde âyetin mutlak hükmünün terkedilip yolculuğun örfteki manasının esas alınmasının daha tutarlı olacağını” söylemeleri yukarıda saydığımız prensiplere aykırı düşmektedir. Bkz. Yunus Vehbi Yavuz, *Çağdaş fıkah problemleri*, (Bursa: Feyiz Yay., 2008), 239.

günlük” mesafeye çıkmasını yasaklarken Ebû Saîd el-Hudrî tariki ile gelen rivayetler “iki gün”, “üç günlük” veya “daha fazla” mesafeye çıkmasını menetmektedir. Her iki râvinin kendi rivayetlerindeki mesafe ile ilgili çelişkili ifadeler, delillerin teâruzu olarak değerlendirilmektedir.

Beyhakî,¹⁶⁸ İbn Abdilber, İbn Hacer¹⁶⁹ İbnü'l-Hümâm,¹⁷⁰ Mübârekfûrî¹⁷¹ Münzirî, İbn Battâl,¹⁷² Kirmânî,¹⁷³ Yûsuf el-Kardâvî¹⁷⁴ Şuayb Arnaut¹⁷⁵ gibi âlimler ise hadislerde zikredilen “bir gün, iki gün, üç gün...” şeklindeki farklılıkların farklı zaman ve mekanlarda Hz. Peygamber’e yöneltilen sorulara verilen cevaplardan kaynaklandığını belirtmektedirler.¹⁷⁶ Şöyle ki; bir defasında bir sahâbî Hz. Peygamber’in huzurundayken: “Ya Resûlallah eşim bir günlük yola gidebilir mi?” şeklindeki bir soruya: “bir kadının bir günlük mesafeye mahremsiz gitmesi helal olmaz.” başka bir zaman ve mekanda “Ya Resûlallah eşim iki günlük yola mahremsiz gidebilir mi?” şeklindeki bir soruya da: “bir kadının iki günlük mesafeye mahremsiz çıkması helal olmaz.” şeklinde cevap vermiştir.

Fukahânın bu yaklaşımı esas alındığında Hz. Peygamber’in gerek yakın gerekse uzak olsun hiçbir surette kadının mahremsiz yolculuğuna müsaade etmediği açıkça anlaşılacağı gibi hadisler arasında görülen teâruz da ortadan kalkmış olacaktır.

SONUÇ

Bu çalışma, kadının mahremsiz sefere çıkması konusunda Hanefîlerin ruhsat verdiği “üç günlük” mesafeye getirdikleri yaklaşım ile İmam Şâfiî’nin “güvenilir kadın topluluğu” konusunda ileri sürdüğü delilleri yeniden analiz etmiştir.

Kaynaklarda geçen kadının mahremsiz bir, iki, üç veya daha fazla gün süren mesafelerdeki yolculuğa çıkmasını nehyeden hadisleri, Hz. Peygamber’e farklı zaman ve zeminde yöneltilen sorulara verdiği cevaplar şeklinde değerlendirmenin daha isabetli olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Hz. Ömer’in Peygamber hanımlarının tek başlarına hacca gitmeye müsaade etmemesi ve diğer sahâbîlerin

¹⁶⁸ Beyhakî, *Marifetü's-sünen*, 4: 248.

¹⁶⁹ İbn Hacer, *el-Mecmû'*, 4: 330.

¹⁷⁰ İbnü'l-Hümâm, *Fethü'l-kadîr*, 1: 421.

¹⁷¹ Mübârekfûrî, *Tuhfetü'l-Ahvezî*, 4: 32.

¹⁷² İbn Battâl, *Şerh Buhârî*, 3: 77-81.

¹⁷³ Kirmânî, Şemseddîn Muhammed b. Yûsuf b. Ali, *el-Kevâkibü'd-derârî fi şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, 2. bs. (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsî'l-Arabî, 1981)

¹⁷⁴ Yûsuf el-Kardâvî, *Hedyü'l-İslâm fetava muasıra*, 1: 351.

¹⁷⁵ İbn Kayyim, *Zadü'l-mead*, 2: 451. (ليس المراد من التحديد ظاهره ، بل كل ما يسمى سفرا ، فالمرأة منهيبة عنه الا بالمحرم ، و إنما وقع التحديد عن أمر واقع ، فلا يعمل بمفهومه)

¹⁷⁶ Nevevî, *Şerhu'l-Müslim*, 9: 106.

de hanımlarını mezkûr mesafelere gönderdiğine dair herhangi bir uygulamanın nakledilmemesi bunu teyit etmektedir. Ayrıca Hanefîler'in, üç günlük mesafeye ruhsat veren İbn Ömer tariki ile gelen hadislerin tercihiyle ilgili ileri sürdükleri gerekçelerin, aslında herhangi bir mesafe kaydına yer vermeyen İbn Abbâs'ın rivayet ettiği hadislerde daha tutarlı olduğu net olarak ortaya çıkmıştır.

Yine kaynaklarda Ebû Hanîfe ve Ebû Yûsuf'tan "bir günlük" mesafeyi tahrimen mekruh gördüklerine dair farklı bir fetvanın nakledilmesi, mezhep içinde "üç günlük" veya "bir günlük" mesafeler hususunda bir kararsızlığın olduğu ihtimalini akla getirmektedir. Ya da bazılarının ifade ettiği gibi bu, hükmün emniyet veya fesada göre değişeceğini gösterir.¹⁷⁷ Tüm bu naklî gerekçeler ve uygulamalar göz önünde bulundurulduğunda Hanefîler'in "kadının mahremsiz olarak üç günlük mesafeye seyahat edebileceği" yönündeki fetvalarının pek de isabetli olmadığı ortaya çıkmaktadır.

Hz. Peygamber'in (s.a) kendilerine özellikle izin vermesine rağmen sahâbenin fitne korkusuyla hanımlarını mescide dahi göndermekten imtina etmeleri, kadının mahremsiz seyahatine müsamaha etmedikleri gerçeğini ortaya koymaktadır. Asr-ı saadette yolcu kervanlarının dahi özel muhafızlar eşliğinde seyahat ettiği düşünüldüğünde üç kişilik bir kadın topluluğunun çöl ortamında üç gün üç gece seyahat etmeleri oldukça düşündürücüdür. Yukarıda verdiğimiz istatistiki bilgi ve haberlerde de gördüğümüz gibi bugün bile emniyetin üst düzeyde olduğunu iddia ettiğimiz modern şehirlerde dahi bir bayanın akşam saatinde dışarda tek başına bulunmasının ciddi bir risk olduğu göz önünde bulundurulduğunda; üç günlük çöl ortamında kadının seyahati, tabiri câiz ise intihar gibi gözükmektedir. Ayrıca kadın topluluğunun vereceği emniyet ve caydırıcılığın tek bir erkeğin vereceği emniyete muadil olmadığını sosyo-psikolojik açıdan göz ardı etmemek gerekir.

Çalışmanın öne çıkan ikinci ayağı ise kadının tek başına veya güvenilir bir kadın topluluğu ile sefere çıkabileceğini savunanlara yöneltilen tenkitlerdir. Özellikle Şâfiîler'in istidlal ettiği delillerin (mürsel hadisin) hac ile ilgili ayeti tahsis edemeyecek derecede zayıf olduğu görülürken ileri sürdükleri argümanların gerek mezhep içinden gerekse muhalifleri nezdinde haklı bir tenkide tabi tutulduğu tespit edilmiştir.

¹⁷⁷ Faruk Beşer, *İslam'da Seferîlik ve Hükümleri*, (İstanbul: İslami İlimler Vakfı (İsav), Ensar Neşriyat, 1997), 342.

Ayrıca sefer, sadece iki şehir arasındaki mesafeden ibaret olmayıp aksine gidiş, ikamet ve dönüş müddetinin tamamından ibarettir. Dolayısıyla sefer sırasında sadece iki hava alanı arasındaki güvenliği sefer müddetinin tamamına şamil kılarak, kadının mahremsiz seferini mubah görmek büyük bir vebaldir.¹⁷⁸ Zira yabancı bir şehre giden ve herhangi bir mahremi olmayan bir kadının taciz edilme, takip edilme ve tecavüze uğrama tehlikesi dışında çevrenin verdiği psikolojik rahatlıkla kılık kıyafetinde ve yaşam tarzında rehavete kapıldığı ve çoğu kez harama düştüğü müşahede edilmektedir. Bu sebeple sefer müddetini zikrettiğimiz üç boyutuyla değerlendirmek gerekmektedir. Günümüzde uçakla yapılan seyahatleri şu yönüyle istisna etmek mümkün olabilir. Kadının gideceği yerde de bir mahremi bulunmak kaydıyla havaalanındaki emniyet esas alınarak iki havaalanı arasındaki sürede tek başına seyahatine cevaz verilebilir.

İmam Şâfiî'nin mahrem şartını kaldırdığını ve zikredilmediği halde yerine "kadın" şartını koyduğu itirazlarına rağmen bazılarının İmam Şâfiî'nin mezkûr fetvasını esas alarak kız öğrencilerin ilim tahsili veya dil eğitimi için tek başlarına veya grup halinde şehir veya ülke dışına seyahat etmelerine ve Müslüman ailelerin yanında kalmalarına izin vermeleri¹⁷⁹ birkaç noktadan tenkide açıktır. Birincisi İmam Şâfiî, kadının tek veya topluluk halinde sefere gitme meselesini darulharb te Müslüman olup fakat mahremi olmadığı için zarureten tek başına hicret eden kadının haline kıyas etmiştir. Diğer bir ifade ile makîs ile makîsun aleyh arasında ortak bir yön bulunmamaktadır. Halbuki kadının mahremsiz hacca gitme meselesi, hakkında açık nehiy bulunan bir durum olup, onu başka bir şeye kıyas etmek "hakkında nas bulunan şeyde kıyasa mahal yoktur." usûl prensibine aykırıdır.

¹⁷⁸ Hayreddin Karaman kendisine yöneltilen "Bir kızın dil eğitimi için yurt dışına Müslüman bir ailenin yanına çocukbakıcısı olarak gitmesi caiz midir?" şeklindeki bir soruya: "Bir kızın veya kadının, yanında mahremi (kocasını veya evlenmesi caiz olmayacak kadar yakın akrabası) bulunmadan seyahat etmesi, yolun ve çevrenin güvenliğine bağlıdır. Mal, can, namus için bir tehlike yoksa seyahat edebilir. Bir kadın başka bir evde veya iş yerinde çalışmak durumunda kalırsa yine mal, can ve ifet bakımından güvenlik aranır. Ayrıca o iş yerinde, yabancı erkekle kadının baş başa kalmaması (halvet olmaması) da gerekir." (Evlilik, İz Yayıncılık, İstanbul 2009 s. 117) şeklinde verdiği cevap bazı yönlerden isabetli görünmemektedir. Şöyle ki incelediğimiz üzere kadının mahremsiz seferine sadece İmam Şâfiî sadece farz olan hac vazifesi için cevaz vermektedir. Mezhep imamlarından hiç biri eğitim maksadıyla kadının mahremsiz olarak seyahatine izin vermemektedir. Dolayısıyla Hayreddin Karaman'ın mezkur fetvası mezhep görüşlerine tamamen aykırıdır. Diğer bir husus ise tek başına yabancı ülkeye giden kızın mahremsiz olduğu bilinmesi halinde başına gelebilecek kötü haller ile kızın sosyal çevrenin verdiği rahatlık sebebiyle harama düşme ihtimalinin yüksekliği verilen fetvada ihmal edilmiştir. Mahremi olmadan yabancı ülkeye giden bir kadının mahremi olmayan Müslüman bir ailenin yanında kalmasına fetva vermek, gerek zahiri emniyetten gerekse nefis-i emmare emniyetinden oldukça uzaktır.

¹⁷⁹ Seha Lebîb, *Eserü vesâ'ilî'n-naql alâ seferi'l-mer'e*, 54.

İkinci bir nokta ise İmam Şâfiî'nin bu kıyası doğru kabul edilecek olsa bile iki mahzur daha ortaya çıkmaktadır. Öncelikle İmam Şâfiî bu kıyasa sadece "farz olan hacca" cevaz vermek için başvurmasına rağmen sonrakiler farz olmayan dini eğitimi buna kıyaslayarak hataya düşmektedirler. Ayrıca prensip olarak kıyasla sabit olan hükme kıyas yapılamaz. Diğeri ise İmam Şâfiî'nin mahremleri olmaksızın sadece kadınlardan oluşan topluluğa hac izni vermesi, Hz. Ömer'in, Peygamber hanımlarına ancak sahâbenin ileri gelen erkekleri denetiminde hacca izin verdiğine dair uygulamasına da aykırıdır. Dolayısıyla Şâfiîler'in böyle bir çıkarımda bulunmaları bu konudaki ikinci hatalı kıyaslarıdır.

Kısacası İslâm, erkek ve kadına seyahat etme özgürlüğü vermekle birlikte, kadının namus ve iffetine hâlel gelme ihtimaline binaen tek başına yolculuk yapmasına müsaade etmediği, sahâbîden İbn Abbâs, Kûfe fıkıh ekolünün öncüsü İbrahim en-Nehaî, Şa'bî, Hasan-ı Basrî ve Tâvûs b. Keysân gibi fakihlerin de tercih ettiği gibi kısa veya uzun mesafede de olsa kadının mahremsiz yolculuğunun câiz olamayacağı şeklindeki görüşün isabetli olduğu anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

- Acar, Halil İbrahim. "Seferilikte Mesafe ve Zaman Kriteri İle İlgili Değerlendirmeler". *Turkish Studies*. 12/20 (2017): 39-52.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî. *el-Müsned*. thk. Ahmed Cevdet Paşa. *Mecelle-i ahkam-ı adliye*. 3. bs. Dersaâdet: Matbaa-i Osmaniye, 1308.
- Ali el-Kârî, Ebû'l-Hasen Nuruddîn Ali b. Sultan Muhammed. *Fethü bâbi'l-'inâyê bi şerhi'n-Nukâyê*. nşr. Muhammed Nizâr Temîm, Heysem Nizâr Temîm. Beyrut: Dâru'l-Erkâm b. ebi'l-Erkâm, 1997.
- Aslan, Alper. Öcal, Oğuz. "Türkiye'de Suç Oranlarının Sürekliliği". *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*. 5/1 (2012): 85-92.
- Azîmâbâdî, Şemsülhak Muhammed b. Emîr Ali. *Avnü'l-ma'bûd şerhu Sünen-i Ebî Dâvûd*. thk. Abdurrahmân Muhammed Osmân. 2. Baskı. Medine: el-Mektebetü's-Selefiyye, 1968.
- Aynî, Ebû Muhammed Bedreddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ. *Umdetü'l-kârî' şerhu Sahîhi'l-Buhârî*. Kahire: İdâretü't-tibâati'l-münriyye, ts.
- Atar, Fahrettin. "Sefer". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. İstanbul: TDV Yayınları, 2009. 36: 294-298.
- Bâcî, Ebû'l-Velîd Süleymân b. Halef. *el-Müntekâ*. Kahire: Dâru'l-fikri'l-Arabî, 1913.
- BBC. "Haberler". Erişim: 27 Mayıs 2019. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-37033028>.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil. *et-Târihü's-sağîr*. thk. Mahmûd İbrâhim Zâyed. Halep: Dâru'l-va'y, 1977.
- Beşer, Faruk. İslâm'da Seferilik ve Hükümleri. İstanbul: İslâmi İlimler Vakfı (İsav) Ensar Neşriyat, 1997.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali, thk. Abdulmu'tî Emin kal'acî. *Ma'rifetü's-sünen ve'l-âsâr*. Karaçi: Camiatu'd-dirâsâti'l-İslâmiyye, 1991.
- *es-Sünenü'l-Kübrâ*. thk. Abdulmuhsin et-Türkî. Kahire: Merkez Hecr, 2011.
- Bezzâr, Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdülhâlik el-Basrî. *el-Bahrü'z-zehhâr (Müsnedü'l-Bezzâr*. thk. Mahfûzurrahmân Zeynüllah. Medine: Mektebetü'l-ulum ve'l-hikem, 1988.
- Cessâs, Ebû Bekr Muhammed b. Ali er-Râzî. *Ahkâmü'l-Kur'ân*. Beyrut: Dâru'l-fikr, 1993.
- Cürcânî, Ebû'l-Hasen Seyyid Şerîf Ali b. Muhammed b. Ali. *et-Ta'rifât*. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1983.

- Çakan, İsmail Lütfi. *Hadislerde Görülen İhtilaflar ve Çözüm Yolları*. İstanbul: İsav Yay., 1982.
- Çakır Gerçek, Leyla. "Yargıtay Kararları Cinsel Taciz Suçu". *AUHFD*, 60/1 (2011): 47-82.
- Dârekutnî, *es-Sünen*. thk. Şuayb Arnaut. Beyrut: Müessetü'r-risâle, 2004.
- Desûkî, Ebû Abdullâh Şemseddîn Muhammed b. Ahmed b. Arafe. *Hâşiyetü'd-Desûkî alâ şerhi'l-kebir*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.
- Ebû Yûsuf, Yakûb b. İbrâhim b. Habîb el-Ensârî el-Kûfî. *el-Asâr*. Karaçi: Mektebetu dâri'l-ulûm, ts.
- Fevzî Muhammed. *Hüccetü'l-Mürsel*. Kahire: el-Matbaatü'l-Arabiyyeti'l-Hadi, 1982.
- Haber7. "Güncel". Erişim: 27 Mayıs 2019. <http://www.haber7.com/guncel/haber/2389184-turkiyede-en-cok-islenden-suclar-neler>
- Hattâbî, Ebû Süleymân Hamd b. Muhammed. *Me'âlimü's-sünen şerhu Sünen-i Ebî Dâvûd*. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1991.
- İbn Âbidîn, Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdülazîz ed-Dımaşkî. *Reddü'l-muhtâr ale'd-Dürri'l-muhtâr şerhi Tenvîri'l-ebâr*. İstanbul: Kahraman yay., 1984.
- İbn Battal, Ebû'l-Hasen Ali Halef b. Abdülmelik. *Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*. Riyad: Mektebetü'r-rüşd, 2000.
- İbn Ebî Hâtim, Muhammed Abdurrahman b. Muhammed b. İdris. *el-İlel*. Riyad: y.y., 2006.
- İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed b. İbrâhim. *el-Musannef fi'l-ehâdis ve'l-âsâr*. nşr. Saîd Lehhâm. Beyrut: Dâru'l-fikr 1994.
- İbn Emîru Hâc, Ebû Abdullah Muhammed b. Muhammed. *et-Takrîr ve't-tahbîr*. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1983.
- İbn Hacer, Ebû'l-Fazl Şehâbeddîn Ahmed İbn Hacer el-Askalânî. *Fethü'l-bârî bi-şerhi Sahîhi'l-Buhârî*. thk. Abdülazîz b. Abdullâh b. Abdurrahmân b. Bâz, Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Muhibbüddîn el-Hatîb. Beyrut: Dâru'l-ma'rife, ts.
- *ed-Dirâye fi tahrîci ehâdisi'l-Hidâye*. tsh. es-Seyyid Abdullâh el-Hâşim el-Yemânî el-Medenî. Beyrut: Dâru'l-ma'rife, ts.
- *Telhîsü'l-habîr*. thk. Adil Ahmed Abdülmevcud, vd. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1998.
- İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed Büstî. *Kitâbü'l-Mecrûhîn mine'l-muhaddîsin*. thk. Hamdi b. Abdülmecîd. Riyad: Dâru's-sumey'î, 2000.
- *Sahîhü İbn Hibbân* (İbn Balaban, *el-İhsân fi takrîbi Sahîhi İbn Hibbân* ile birlikte). thk. Şuayb el-Arnaût. Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1986.

- İbnü'l-Hümâm, Kemâleddîn Muhammed b. Abdülvâhid b. Abdülhamîd. *Şerhu Fethi'l-kadîr*, b.y: Mustafa el-Babî el-Halebî, 1970.
- İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdullah Şemsettin Muhammed. *Zâdü'l-mead*, thk. Şuyab Arnaut. Kuveyt: Müessesetü'r-risâle, 1987.
- İbnü's-Sâ'âtî, Muzafferüddin Ahmed b. Ali Bağdadi. *Mecmeu'l-bahreyn ve mülteka'n-neyyireyn*. Beyrut: Dâru kütübî'l-ilmîyye, 2005.
- İbn Kudâme, *el-Muğnî*. thk. Abdullâh b. Abdülmuhsin Türkî. vd., 2. bs. Kahire: Hecr li't-Tıbaa ve'n-neşr, 1992.
- İbn Rüşd, *el-Beyân ve t-tahsîl*. thk. Muhammed Haccî, Beyrut: Dâru'l-garbi'l-İslâmî, 1986.
- İbn Rüşd (el-Hafîd), Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kurtubî. *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid*. thk. Abdülmecid Tu'me Halebî, Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1997.
- İbnü'l-Münzir, Muhammed b. İbrâhim en-Nisâbûrî. *el-Evsat*. Feyyum: Dâru'l-felâh, 2010.
- *el-İşrâf alâ mezhebi'l-ulemâ*. Mekke: el-Mektebetü't-Ticariyye, ts.
- *el-İknâ'*. 2. Baskı. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1993.
- İzmirli İsmail Hakkı, *İlm-i Hilâf*. İstanbul: Dersaadet Hukuk Matbaası, 1330.
- Kaffâl eş-Şâşî, *Hilyetü'l-ulemâ*. Ammân: Mektebetü'r-Risâleti'l-Hadise, 1988.
- "Kaffâl". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. İstanbul: TDV Yayınları, 2001. 24: 146-148.
- Kallek, Cengiz. "İbnü'l-Münzir en-Nisâbûrî". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. İstanbul: TDV Yayınları, 2000. 21: 158-159.
- Karacabey, Salih. "Hattâbî". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. İstanbul: TDV Yayınları, 1997. 16: 489-491.
- Ömer Karadâğî. *el-Menhelü-nehhâ fî ihtilâfi'l-eşyâh*. Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 2007.
- Kirmânî, Şemseddîn Muhammed b. Yûsuf b. Ali. *el-Kevâkibü'd-derârî fi şerhi Sahîhi'l-Buhârî*. 2. bs. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1981.
- Koca, Ferhat. "Tahsis". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. İstanbul: TDV Yayınları, 2010. 39: 432-434.
- Koçak, Zeki. "İddet Bekleyen ve Yanında Mahremi Olmayan Kadınların Sefere Çıkması ve Hacca Gitmesi". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 39 (Erzurum 2013), 114.

- Mâverdî, Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habîb el-Mâverdî. *el-Hâvi'l-kebîr şerhu Muhtasari'l-Müzenî*. thk. Ali Muhammed Muavviz, Âdil Ahmed Abdülmevcûd. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1994.
- Merğînânî, Ebü'l-Hasan Burhâneddîn Ali b. Ebî Bekr el-Merğînânî. *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübeddî*. thk. Muhammed Muhammed Tâmir, Hâfız Aşûr Hâfız. Kahire: Dâru's-selâm, 2000.
- Milliyet Gazetesi. "Abd'nin Korkunç 'Suç' İstatistikleri". Erişim: 27 Mayıs. 2019. <http://www.milliyet.com.tr/abd-nin-korkunc-suc-istatistikleri-istanbul-yerelhaber-2501762/>.
- Miras, Kamil. *Sahîh-i Buhârî Muhtasari Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*. Ankara: DİB Yay., 1978.
- Mübârekfûrî, Ebü'l-Ulâ Muhammed Abdurrahmân b. Abdürrahîm. *Tuhfetü'l-ahvezî*. Kahire: Dâru'l-hadîs, 2001.
- Mahmud Sa'd, *Mebâhisu't-tahsîs*. İskenderiye: Münşetü'l-Maârif, ts.
- Münzirî, Ebû Muhammed Zekiyüddin Abdülazim. *et-Tergîb ve't-terhîb*. thk. Muhyiddîn Abdulhamîd. Kahire: Dâru'l-fikr, 1979.
- Nevevî, Ebû Zekeriyyâ Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref. *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*. Beyrut: Dâru'l-fikr, ts.
- Özen, Şükrü. "Teâruz". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. İstanbul: TDV Yayınları, 2011. 40: 208-211.
- Pezdevî, Ali b. Muhammed. *Usûlü'l-Pezdevî (Keşfü'l-esrâr ile birlikte)*. 3. bs. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1997.
- Polat, Salahattin. *Mürsel Hadisler ve Delil Olma Yönünden Değeri*. Ankara: TDV Yayınları, 1985.
- "Mürsel". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. İstanbul: TDV Yayınları, 2006. 32: 52-54.
- Sadruddîn İbn Ebi'l-İzz, Sadruddîn Ali b. Alâeddîn Ali b. Muhammed. *et-Tenbîh alâ müşkilâtî'l-Hidâye*. thk. Abdülhakîm b. Muhammed Şâkir. Riyad: Mektebetü'r-rüşd, 2003.
- Savrun, Bayram Mert. "Bir Ahlak Sorunu Olarak Cinsel Taciz". *DİB. IV. Din Şurası, Tebliğ ve Müzakereleri*. Ankara: DİB yayınları, 1 (2009): 568-572.
- Seha Lebîb. *Eseru vesâilî'n-nâql alâ seferî'l-mer'e*. Gazze: el-Câmiatü'l-İslâmiyye, 2010. (Basılmamış Master Tezi), <https://library.iugaza.edu.ps/thesis/90094.pdf>
- Selâhaddîn Atiyye es-Seb'âvî. *el-Vecz li fıkhi'l-hac ve umre*. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2015.

- Serahsî, Şemsüleimme Muhammed b. Ahmed b. Sehl. *el-Mebsût*. İstanbul: Çağrı yay., 1982-1983.
- *Şerhu's-Siyerî'l-kebîr*. thk. Abdülaziz Ahmed. Kahire: Câmîatü'd-Düveli'l-Arabiyye, 1971.
- Şâfiî, Muhammed b. İdrîs b. Abbâs. *el-Ümm*. thk. Ali Muhammed vd. Beyrut: Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî, 2001.
- *er-Risâle*, 2. bs. Kahire: Dâru't-türâs, 1979.
- Şeybânî, Muhammed b. Hasan b. Ferkad. *el-Hücce alâ ehli'l-Medîne*. Haydarâbâd: Alemü'l-kütüp, 1965.
- Taberânî, Ebü'l-Kasım Süleyman b. Ahmed. *el-Mu'cemü'l-kebîr*. thk. Hamdi Abdülmecid Selefi. 2. bs. Beyrut: Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî, 1985.
- Tahâvî, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâmet el-Ezdi. *Muhtasarü İhtilâfi'l-ulemâ*. thk. Abdullâh Nezîr Ahmed. Beyrut: Dâru'l-beşâiri'l-İslâmiyye, 1995.
- Tahâvî, *Şerhu Me'âni'l-âsâr*. thk. Muhammed Seyyid Câdülhak. Kahire: Matbaatü'l-envâri'l-Muhammediyye, 1968.
- Tahâvî, *Ahkâmü'l-Kur'ân*. thk. Sadettin Ünal. İstanbul: İsam Yay., 1995.
- Tehânevî, Zafer Ahmed. *İ'lâü's-sünen*. Karaçi: İdâretü'l-Kur'ân ve'l-ulûmi'l-İslâmiyye, 1415.
- The İslamic University. "Library". Erişim: 27 Mayıs 2019. <https://library.iugaza.edu.ps/thesis/90094.pdf>.
- Timur, Şermin. Ok, Şenay. "Kadın ve Çocuklarda Cinsel Taciz". *Atatürk Üni., Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*. 4/2 (2001): 68-74.
- T24 Gazetesi. Gündem. Erişim: 20 Ocak 2019. <https://t24.com.tr/haber/istanbulda-polis-taksiden-indirdigi-kadina-tecavuz-etti,803587>.
- Yaylalı, Davut. *Seferilik ve Hükümleri*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 1997.
- Zeylaî, Ebû Muhammed Cemâleddîn Abdullâh b. Yûsuf b. Muhammed. *Nasbu'r-râye li-ehâdisi'l-Hidâye*. b.y: el-Mektebetü'l-İslâmiyye, 1973.
- Zeydan, Abdülkerim. *el-Mufassal fi ahkâmi'l-mer'e ve'l-beyti'l-müslim fi'ş-şeriatil-İslâmiyye*. Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1992-1993.
- Zuhaylî, Vehbe. *el-Fikhü'l-İslâmî ve edilletüh*. Dimaşk: Dâru'l-fikr, 1997.
- Zehebî, Ebû Abdullah Şemseddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân. *Mizânü'l-i'tidâl fi nakdi'r-ricâl*. thk. Ali Muhammed Muavvad. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1995.
- Yavuz, Yunus Vehbi. *Çağdaş fıkıh problemleri*. Bursa: Feyiz Yay., 2008.
- Yûsuf el-Kardâvî, *Hedyü'l-İslâm fetâvâ muâsıra*. 4. bs. Mensure: Dâru'l-Vefa, 1989. 1: 353.

Zekeriyya el-Ensârî, Ebû Yahya Zeynüddin Zekeriyyâ b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed. *Esna'l-metâlib şerhu ravdüt't-tâlib*. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 2001.

Zekiyyüddîn Şa'bân, *Usûlü fıkhi'l-İslâmî*. 2. bs. Beyrut: Dâru'l-kütüb, 1971.